

Midtveisevaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen

Asbjørn Kårstein
Olav R. Spilling

Rapport 35/2012

NIFU

Midtveisevaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen

Asbjørn Kårstein
Olav R. Spilling

Rapport 35/2012

Rapport 35/2012

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse PB 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Oppdragsgiver Kunnskapsdepartementet

ISBN 978-82-7218-865-7
ISSN 1892-2597 (online)

www.nifu.no

Forord

Denne rapporten presenterer resultatene fra en midtveisevaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen. Handlingsplanen ble lansert i 2009 av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. Den har som mål å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet.

I rapporten foretas en gjennomgang av de ulike tiltakene i handlingsplanen med vekt på tiltakenes relevans og hvordan de er fulgt opp.

Rapporten er utarbeidet som et ledd i prosjektet "Følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen" som gjennomføres i samarbeid mellom NIFU og Østlandsforskning. Prosjektet gjennomføres på oppdrag for Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.

Rapporten er skrevet av Asbjørn Kårstein og Olav R. Spilling, med sistnevnte som prosjektleder.

Oslo, 28. september 2012

Sveinung Skule
Direktør

Liv Langfeldt
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
2 Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen	11
3 Tiltak rettet mot høyere utdanning	15
3.1 Implementering av kvalifikasjonsrammeverket (tiltak 1)	15
3.2 Nye studieplasser (tiltak 2)	16
3.3 Utvikling av nye utdanningstilbud (tiltak 3)	17
3.4 Tilbud i immaterielle rettigheter (IPR) (tiltak 4)	19
3.5 Etterutdanningstilbud i entreprenørskap for lærere (tiltak 5)	20
3.6 Innovasjon og nyskaping i ingeniøruddanningen (tiltak 6)	22
3.7 Entreprenørskap i Nærings-PhD ordningen (tiltak 7)	24
3.8 Rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon (tiltak 8)	25
3.9 Oppsummering av tiltak rettet mot høyere utdanning	27
4 Øvrige tiltak	30
4.1 Nettsted for entreprenørskap i grunnopplæringen (tiltak 9 og 10)	30
4.2 Videreføring av tilskudd til Ungt Entreprenørskap (tiltak 11)	31
4.3 Forskning på og evaluering av entreprenørskap i utdanningen (tiltak 12)	32
4.4 Konferanser og møteplasser (tiltak 13)	33
4.5 Satsing på unge etablerere i Innovasjon Norge (tiltak 14)	33
4.6 Oppsummering av øvrige tiltak	35
5 Samlet vurdering	36

Sammendrag

Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen ble lansert i 2009 av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet i fellesskap, og har som mål å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. Videre er det et mål at Norge skal være internasjonalt ledende innenfor entreprenørskap i utdanningen. Planen gjelder for perioden 2009-2014.

I denne midtveiseevalueringen ser vi på hvordan handlingsplanen er fulgt opp så langt og i hvilken grad dette fører til måloppnåelse. Handlingsplanen består av følgende tiltak:

1. Implementere kvalifikasjons-rammeverket for høyere utdanning
2. Opprette studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning
3. Utlyse midler til å utvikle utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon ved universiteter og høyskoler
4. Utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter
5. Utlyse midler til etterutdanning i entreprenørskap for lærere
6. Følge opp evalueringen av ingeniøruddanningene og revidere rammeplanene for ingeniørfag
7. Synliggjøre entreprenørskap i nærings-ph.d.-ordningen
8. Gjennomgå rapporterings-indikatorer for entreprenørskap og innovasjon fra universitet og høyskoler
9. Følge opp Kunnskapsløftet
10. Etablere nettsted for digitale læremidler i entreprenørskap i grunnopplæringen
11. Videreføre tilskudd til Ungt Entreprenørskap
12. Styrke forskning på og igangsette evalueringer av entreprenørskap i utdanningen
13. Arrangere konferanser og bidra til etablering av møteplasser om entreprenørskap i utdanningen
14. Forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge

Siden tidligere satsinger på dette området i hovedsak har vært rettet mot grunnopplæringen, er hovedvekten i denne planen lagt på utvikling av entreprenørskapstilbud i høyere utdanning. Dette reflekteres ved at de første åtte tiltakene gjelder denne delen av utdanningssystemet, og hovedtyngden av ressurser er lagt i disse tiltakene. De øvrige tiltakene er av mer supplerende karakter og gjelder dels utvikling av støttestrukturen rundt entreprenørskap i utdanningen, dels utvikling av kunnskapsgrunnlaget.

Når det gjelder den delen av handlingsplanen som er rettet mot høyere utdanning (tiltak 1-8), er det et hovedinntrykk at handlingsplanen representerer et bredt og i hovedsak godt grep for å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskap i utdanningen. Det mest sentrale tiltaket er oppfølgingen av kvalifikasjonsrammeverket som fastslår at utdanningene på alle nivåer skal bidra til innovasjon og nyskaping. Det er utdanningsinstitusjonenes ansvar å utvikle og implementere undervisningstilbud som ivaretar dette kravet.

Gjennom de øvrige tiltakene gis det ulike føringer for å tilrettelegge for dette. Ett av tiltakene var opprettelse av nye studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i forbindelse med statsbudsjettet for 2009, og dette ble fulgt opp med utlysning av midler for å støtte utvikling av nye utdanningstilbud. Videre er det lyst ut midler for utvikling av nye utdanningstilbud i immaterielle rettigheter, og det er utlyst midler til opplegg for etterutdanning av lærere i entreprenørskap. Videre er det i forbindelse med en revisjon av rammeplanene for ingeniørfag gitt føringer for at disse skal inkludere utdanningstilbud i innovasjon og entreprenørskap. Alle disse tiltakene er relevante og er fulgt opp i henhold til planen. Det er flere indikasjoner på at implementeringen er godt i gang, men siden dette dreier seg om relativt langsiktige prosesser, vil det fortsatt gå noen år før det er mulig å utvikle et mer systematisk bilde av i hvilken grad man når målene.

En viktig forutsetning for at man skal få en slik oversikt, er at man har et rapporteringssystem som gir systematisk informasjon om hvordan tiltakene implementeres, og som gir oversikt over det samlede omfanget av tilbud i innovasjon og entreprenørskap i høyere utdanning. Dette punktet i handlingsplanen (tiltak 8) viser seg imidlertid ikke å være fulgt opp så langt. Målet er å gjennomgå rapporteringsindikatorerne for universiteter og høyskoler «for å klargjøre kriterier og bedre synliggjøre entreprenørskapsaktiviteter» og å utvikle en «enhetlig forståelse av hva som kan rapporteres som undervisning i entreprenørskap i høyere utdanning». Det viser seg at det er nokså varierende hvordan entreprenørskapsrelaterte aktiviteter er definert. Et velfungerende rapporteringssystem er avgjørende for å få inn systematisk informasjon om i hvilken grad man når handlingsplanens mål, og mer generelt i hvilken grad kvalifikasjonsrammeverkets mål om innovasjon og nyskaping blir implementert. Det er derfor av stor betydning for den videre oppfølgingen av handlingsplanen at det gripes fatt i dette punktet.

Når det gjelder de øvrige tiltakene, er disse også for en stor del fulgt opp etter planen. Tilskuddet til Ungt Entreprenørskap er videreført etter at dette fikk en positiv evaluering. Satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge er fulgt opp gjennom bl.a. satsingen Ung Gründer og utvikling av en mentorordning for unge etablerere, og det arbeides med en bedre synliggjøring overfor unge. Det er imidlertid en begrensning i denne satsingen at midler til Ung Gründer-satsingen er avgrenset til det distriktspolitiske virkeområde. Det vil derfor være naturlig at satsingen suppleres med midler fra NHD slik at det også kan tilføres midler i de sentrale deler av landet.

Det har tatt noe tid å følge opp kunnskapsløftet (tiltak 9) og etablering av nettsted for digitale virkemidler (tiltak 10), og disse er nå slått sammen til ett tiltak som vil være gjennomført i 2013. Når det gjelder å styrke forskningen og igangsette evalueringer (tiltak 12) er dette fulgt opp etter planen. Når det derimot gjelder å arrangere konferanser og etablere møteplasser (tiltak 13) har dette foreløpig hatt et relativt beskjedent omfang, og det er potensial for å utvikle dette videre i tiden fremover.

Denne evalueringen har vært avgrenset til å gjennomgå hvordan handlingsplanens ulike tiltak har blitt fulgt opp, og å vurdere i hvilken grad dette fører til måloppnåelse med hensyn til tilrettelegging og tiltak fra myndighetenes side. I det videre arbeid i følgeforskningsprosjektet vil vi gå noe bredere inn på handlingsplanens innretning. I lys av de delprosjektene som for tiden pågår om mulige effekter av entreprenørskap i utdanningen i grunnopplæring og i høyere utdanning, vil vi følge opp med en drøfting av hvordan handlingsplanens målsettinger fungerer som politisk instrument med konsekvenser for elevers og studenters kunnskapstilegnelse og atferd, og i hvilken grad det eventuelt er behov for en revurdering av planens innretning.

1 Innledning

Denne rapporten presenterer en foreløpig vurdering av hvordan Regjeringens handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen (2009-2014) er fulgt opp av de berørte departementer og andre relevante aktører, og hvordan den kan følges opp fremover. Evalueringen inngår som en del av prosjektet «Følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen», som er et flerårig prosjekt som gjennomføres i samarbeid mellom NIFU og Østlandsforskning, på oppdrag for Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. Prosjektet er en følgeforskning av den nasjonale satsingen på entreprenørskap i utdanningen (EiU) i perioden 2010-14. Forskningen har flere formål. I tidligere delprosjekter er begrepet entreprenørskap i utdanningen operasjonalisert¹, og tilbud i entreprenørskap i utdanningen er kartlagt for henholdsvis høyere utdanning² og grunnopplæringen³. For tiden pågår to delprosjekter som analyserer læringsutbytte av entreprenørskap i utdanningen i henholdsvis grunnopplæringen og høyere utdanning, og i tillegg gjennomføres en evaluering av Regjeringens handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen.

Formålet med evalueringen av handlingsplanen er å vurdere hvordan planen følges opp og i hvilken grad dette bidrar til å oppnå planens overordnede mål om å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet (se kapittel 2). Mer spesifikt er det i kravspesifikasjonen for prosjektet angitt følgende mål for evalueringen (noe bearbejdet):

- a) Evaluere handlingsplanen som instrument for politikktøvelse nasjonalt og lokalt
- b) Evaluere gjennomføringen av handlingsplanen og vurdere i hvilken grad igangsatte aktiviteter fører til måloppnåelse
- c) Evaluere i hvilken grad ulike typer mål, bruk av virkemidler og oppnådde resultater varierer for ulike utdanningsnivå, fagmiljø og geografiske områder. Effekten av mål og virkemidler skal også vurderes.
- d) Indikere grad av måloppnåelse underveis i planperioden, samt vurdere resultat og måloppnåelse ved planperiodens slutt.

Dette er relativt omfattende og brede formuleringer, og gjelder de endelige målene for evalueringen når hele følgeforskningsprosjektet er avsluttet, etter planen i løpet av 2014. Den evalueringen vi presenterer her, må betraktes som en underveis-evaluering med et mer begrenset siktemål. Vi vil først og fremst gjennomgå hvordan de ulike tiltakene i handlingsplanen er fulgt opp av de ansvarlige departementene og andre berørte aktører. Det betyr at vi primært avgrenser evalueringen til punkt b. I tillegg vil vi ha noen foreløpige vurderinger av handlingsplanen som instrument for politikktøvelse på området. Ut over dette vil vi i en oppsummeringsrapport som planlegges gjennomført i løpet av høsten 2012, inkludere

¹ Spilling, O.R. og V. Johansen: Entreprenørskap i utdanningen - perspektiver og begreper. NIFU Rapport 4/2011

² Bjørnåli, E.S., L.A. Støren og I. Henaug: Entreprenørskap i høyere utdanning – en kartlegging av omfang og innhold. NIFU Rapport 17/2011.

³ Johansen, V. og T. Schanke: Entreprenørskap i grunnopplæringen. Status 2010. Østlandsforskning, rapport 05/2011.

noen foreløpige refleksjoner rundt punktene c og d i den grad de øvrige delprosjektene gir grunnlag for dette.

Opplegget for denne rapporten er at handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen blir gjennomgått i kapittel 2. Siden hovedfokus i handlingsplanen er på høyere utdanning og de fleste tiltakene gjelder dette nivået, har vi avgrenset kapittel 3 til å gjennomgå oppfølgingen av disse tiltakene, mens vi i kapittel 4 gjennomgår hvordan de øvrige tiltakene er fulgt opp. I det avsluttende kapitlet gjør vi så noen oppsummerende refleksjoner rundt den samlede oppfølging av handlingsplanen og dens innretning.

2 Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen

Den gjeldende handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen ble lansert i 2009 av tre departementer i fellesskap, nemlig KD, KRD og NHD, og den gjelder for femårsperioden frem til og med 2014. Planen er en videreføring av en tidligere plan – «Se mulighetene og gjør noe med dem! – strategi for entreprenørskap i utdanningen», som gjaldt for perioden 2004-2008. I følge den nye handlingsplanen, er Norge det første landet i verden som har lagt frem en samlet nasjonal strategi for entreprenørskap i utdanningen.

Hovedmålet for planen er «å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. Norge skal være ledede internasjonalt innenfor entreprenørskap i utdanning.» Det er således formulert ganske omfattende mål der entreprenørskapsopplæring skal tilbys på *alle* nivåer og *alle* fagområder i utdanningssystemet.

I handlingsplanen er entreprenørskap i utdanningen definert på følgende måte (s. 7):

”Entreprenørskap handler om å etablere ny virksomhet, og om evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet. Entreprenørskapskompetanse er relevant for alle områder i arbeids- og næringslivet, både innenfor nye og etablerte virksomheter. I tillegg er blant annet frivillige organisasjoner, bistands- og utviklingsarbeid og kultursektoren viktige samfunnsområder hvor entreprenørskap og innovasjonsprosesser er aktuelt. Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet mener det er viktig å ha en bred innretning av satsingen på entreprenørskap i utdanningen.

Entreprenørskap i utdanningen kan være både teoretisk og praktisk orientert. Opplæring i entreprenørskap kan organiseres som et eget fag eller integreres som arbeidsform i andre fag. Entreprenørskap kan være et verktøy og en arbeidsmåte for å stimulere til læring i ulike fag og i grunnleggende ferdigheter. Gjennom entreprenørskap i opplæringen kan en også videreutvikle personlige egenskaper og holdninger. Undervisningen kan fokusere på å fremme kunnskap om det å starte egen bedrift og om innovasjons- og nyskappingsprosesser i eksisterende bedrifter.”

I utdanningen kan man tilnærme seg entreprenørskap på ulike måter, og det kan gjøres et analytisk skille mellom⁴

- utdanning *om* entreprenørskap, dvs. om entreprenørskap som et samfunnsmessig fenomen
- utdanning *for* entreprenørskap, dvs. opplæring og trening for å utvikle kunnskaper og ferdigheter som gir grunnlag for å starte nye virksomheter

⁴ Jfr. Rosa, P., Scott, M. G., & Klandt, H. (Eds.). (1996). *Educating entrepreneurs in modernising economies*. Aldershot UK: Avebury og Spilling, O.R. og V. Johansen: *Entreprenørskap i utdanningen - perspektiver og begreper*. NIFU Rapport 4/2011

- utdanning *gjennom* entreprenørskap, dvs. der entreprenørskap brukes som en pedagogisk metode, og der man benytter entreprenørielle prosesser som virkemiddel for å oppnå bestemte læringsmål.

I handlingsplanen er entreprenørskap i utdanningen (EiU) illustrert gjennom figuren nedenfor.

Det er to forhold som er verdt å kommentere vedrørende denne måten å avgrense EiU-begrepet på. For det første er avgrensningen en del snevrere enn det som ligger i de tre tilnærmingene vi har omtalt foran, siden det av figuren følger at hovedvekten er lagt på entreprenørskap som pedagogisk metode og med et sterkt fokus på utvikling av personlige egenskaper og holdninger. Begge de to første boksene gjelder dette. Det er kun den tredje boksen som gjelder utvikling av kunnskap og ferdigheter knyttet til forretningsutvikling og nyskappingsprosesser, altså utdanning *for* entreprenørskap, mens handlingsplanens definisjon bare i begrenset grad inkluderer utdanning *om* entreprenørskap som fenomen.

Etter vår vurdering er det imidlertid viktig å inkludere denne dimensjonen ved EiU, spesielt innenfor samfunnsfag er det viktig å utvikle forståelse av entreprenørskap som fenomen og hvilken betydning det har for samfunnsutviklingen.

For det andre legger handlingsplanen til grunn en bredere definisjon av entreprenørskap enn det som er vanlig i mye av faglitteraturen på området. I faglitteraturen om entreprenørskap er hovedperspektivet først og fremst knyttet til start og utvikling av ny forretningsmessig virksomhet.⁵ Når handlingsplanen definerer entreprenørskap som "evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet", innebærer dette en langt bredere tilnærming. Dette dreier seg generelt om å være proaktiv og bidra til utviklingsprosesser, og svært mye kan inkluderes i begrepet basert på denne tilnærmingen. Det kan selvsagt være rimelig med en slik avgrensning – det er den generelle nyskapingsevnen i samfunnet som er det sentrale, og det er rimelig at utdanningssystemet adresserer dette området i sin fulle bredde. Men samtidig kan denne brede definisjonen føre til problemer med hensyn til å avgrense analysene, og det reiser spørsmål om hva som egentlig er fokus i handlingsplanen.

I denne evalueringen går vi ikke nærmere inn på disse problemstillingene, det er forhold vi vil komme tilbake til i en oppfølgende studie. I det følgende avgrenses analysen til de tiltakene handlingsplanen selv definerer, og evalueringen avgrenses til dette.

I handlingsplanen er det i alt lansert 14 tiltak som skal bidra til å styrke arbeidet med entreprenørskap i utdanningen. En oversikt over tiltakene er gitt i tabell 2.1. De 14 tiltakene representerer et bredt spekter av tiltak, fra svært brede og gjennomgripende tiltak som implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket og bred satsing på å utvikle nye utdanningstilbud, til mer avgrensede satsinger som opprettelse av nettsted og organisering av konferanser.

⁵ Jf Schumpeter, J. A. (1934, 1996). The theory of economic development (1983, fourth printing 1996 ed.). London: Transaction Books, og Spilling, O. R. (2006) Om entreprenørskap. I O. R. Spilling (red.), Entreprenørskap på norsk (2 ed., pp. 21-47). Bergen: Fagbokforlaget.

Det er verdt å merke seg at handlingsplanen i stor grad er rettet inn mot høyere utdanningen, idet åtte av de 14 tiltakene er rettet inn mot dette nivået. Bare tre av tiltakene er rettet mot grunnopplæringen (tiltak 9-11), og i motsetning til tiltakene rettet mot høyere utdanning, er dette vesentlig mer avgrensede tiltak. Her bør det imidlertid kommenteres at tiltak 5 som gjelder etterutdanning i entreprenørskap for lærere, også vil kunne få betydning for grunnopplæringen på sikte. De øvrige fire tiltakene har noe forskjellig innretning, ett gjelder videreføring og evaluering av tilskudd til Ungt Entreprenørskap, ett gjelder forskning om EiU, ett gjelder møteplasser og konferanser om EiU, og det siste gjelder kopling av Innovasjon Norges virkemidler med entreprenørskapsopplæringen.

Tabell 2.1 Oversikt over tiltak i Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen

Tiltak	Mål/innhold
1. Implementere kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning	Utdanningen på alle nivåer skal bidra til innovasjon og nyskapskompetanse. Studieplaner skal revideres innen utgangen av 2012
2. Opprette studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning	Entreprenørskap skal der dette er relevant innarbeides i nyopprettede studieplasser som ble tildelt i 2009
3. Utlyse midler til å utvikle utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon ved universiteter og høyskoler	Utlysning av stimuleringsmidler til utvikling av flere utdanningstilbud og nye undervisningsformer; få frem gode eksempler på entreprenørskap i ulike utdanningstilbud, kompetanseheving, samarbeid m.v.
4. Utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter	Planlagt utlysning av 2 mill kr i 2009 for å utvikle utdanningstilbud på feltet. Også styrking av møteplasser på feltet
5. Utlyse midler til etterutdanning i entreprenørskap for lærere	Utdanningsdirektoratet har siden 2006 lyst ut ca 2 mill kr for å utvikle tilbud der entreprenørskap integreres i lærerutdanning og etterutdanningskurs m.v. for lærere og skoleledere i grunnopplæringen
6. Følge opp evalueringen av ingeniørutdanningene og revidere rammeplanene for ingeniørfag	Revidering av rammeplanene for 2- og 3-årig ingeniørutdanning, i denne forbindelse også integrere innovasjon og nyskaping
7. Synliggjøre entreprenørskap i nærings-phd.-ordningen	Ordningen med nærings-phd. skal også kunne romme entreprenørskapsrelatert forskerutdanning
8. Gjennomgå rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon fra UoH	Utvikling av et rapporteringssystem som gir "en enhetlig forståelse av hva som kan rapporteres som undervisning i entreprenørskap i høyere utdanning".
9. Følge opp Kunnskapsløftet	Videreutvikling av entreprenørskapssidene på www.skolenettet.no med bl.a. ressursbank med gode eksempler på undervisningsopplegg i entreprenørskap. Spesielt nevnt hvordan entreprenørskap som metode kan brukes i matematikk og realfag.
10. Etablere nettsted for digitale læremidler i entreprenørskap i grunnopplæringen	Samarbeid mellom Utdanning.no og Ungt Entreprenørskap m.fl. for å videreutvikle tilfanget til læremidler i entreprenørskap og opprette et nettsted.
11. Videreføre tilskudd til Ungt Entreprenørskap (UE)	Fortsatt støtte til Ungt Entreprenørskap (UE) med sikte på å tilby entreprenørskapsopplæring til elever og studenter på alle utdanningstrinn. Videreutvikling av UEs opplæringsprogrammer. Spesielt nevnt nordområdesatsingens "Nye byggesteiner i Nord". Ekstern evaluering av tilskuddet til UE skal initieres i 2010.
12. Styrke forskning på og igangsette evalueringer av EiU	Utvikling av bedre kunnskap om entreprenørskap i utdanningen gjennom forskning; bl.a. pekt på behov for kunnskap om effekter av entreprenørskapsopplæring og årsaker til regionale variasjoner i opplæringstilbud
13. Arrangere konferanser og bidra til etablering av møteplasser om EiU	Bidra til systematisk erfaringsutveksling og læring mellom aktører i EiU, bl.a. gjennom referansegruppen for handlingsplanen, og organisering av konferanser og møteplasser. Spesielt nevnt konferanse om entreprenørskap i høyere utdanning i 2010.
14. Forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge	Tettere sammenkopling mellom utdanning i entreprenørskap og virkemidler i Innovasjon Norge; synliggjøring av Innovasjon Norge overfor unge etablerere

Rasjonalet for det sterke fokuset på høyere utdanning er at tidligere satsinger på EiU i hovedsak har vært innrettet mot grunnopplæringen. Det virker derfor i utgangspunktet rimelig at høyere utdanning er såpass sterkt fokusert i denne handlingsplanen.

I tabell 2.2 er det gitt en oversikt over hvilke departement og underliggende etater som er ansvarlige for oppfølgingen av de enkelte tiltak i handlingsplanen. Den metodiske tilnærmingen for evalueringen har vært å gjennomgå aktuell bakgrunnsdokumentasjon som tildelingsbrev m.v., i tillegg til at det er gjennomført intervjuer med kontaktpersoner i de berørte departement og organisasjoner.

Tabell 2.2 Ansvarlige departementer for tiltakene i handlingsplanen.

Tiltak	Ansv. departement
1. Implementere kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning	KD
2. Opprette studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning	KD
3. Utlyse midler til å utvikle utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon ved universiteter og høyskoler	KD, Norges- universitetet (NUV)
4. Utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter	KD, NHD
5. Utlyse midler til etterutdanning i entreprenørskap for lærere	KD, UDir
6. Følge opp evalueringen av ingeniørutdanningene og revidere rammeplanene for ingeniørfag	KD, Universitets- og Høyskolerådet (UHR)
7. Synliggjøre entreprenørskap i nærings-phd.-ordningen	NHD/ Norges Forskningsråd
8. Gjennomgå rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon fra UoH	KD
9. Følge opp Kunnskapsløftet – for å utvikle kvaliteten og omfanget på opplæring i E i grunnskolen og videregående opplæring	KD
10. Etablere nettsted for digitale læremidler i entreprenørskap i grunnopplæringen	KD, UDir, Senter for IKT i utdanningen
11. Videreføre tilskudd til Ungt Entreprenørskap (UE)	KD, KRd og NHD
12. Styrke forskning på og igangsette evalueringer av EiU	KD, KRd og NHD
13. Arrangere konferanser og bidra til etablering av møteplasser om EiU	KD, KRd og NHD
14. Forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge	KRd og NHD/ Innovasjon Norge

3 Tiltak rettet mot høyere utdanning

Av handlingsplanens 14 tiltak er åtte rettet mot høyere utdanning, og i dette kapitlet gis det en oversikt over disse tiltakene og hvordan de er fulgt opp.

3.1 Implementering av kvalifikasjonsrammeverket (tiltak 1)

Tiltaket innebærer å implementere kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning.

Det nasjonale kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning ble fastsatt og sendt ut til alle høyere utdanningsinstitusjoner i mars 2009. Kvalifikasjonsrammeverket beskriver det læringsutbyttet det forventes at alle kandidater som har fullført utdanning på de ulike nivåer skal ha ved endt utdanning. Formålet med kvalifikasjonsrammeverket er bl.a. å

- Sette hovedfokus på studentenes læringsutbytte
- Lette planleggingen av utdanningsløp for enkeltpersoner
- Støtte utdanningsinstitusjonenes i deres utvikling av studieprogrammer og kvalifikasjoner
- Legge til rette for livslang læring
- Gjøre kvalifikasjonene mer forståelig for andre utdanningsinstitusjoner, for yrkeslivet og samfunnet generelt
- Lette godkjenningen av kvalifikasjoner over landegrensene og dermed mobilitet av studenter og yrkesaktive
- Sikre bedre utnyttelse av kompetanse til glede for både den enkelte og samfunnet

Det grunnleggende elementet i rammeverket er at kvalifikasjonene beskrives gjennom læringsutbytte. Målet er at læringsutbyttet for de enkelte kvalifikasjonene skal være beskrevet på en slik måte at det er enkelt å se sammenhengen mellom de ulike kvalifikasjonene, hva som er de faktiske forskjellene i læringsutbytte mellom de tre ulike nivåene (lavere og høyere grad og doktorgrad), og de ulike veiene gjennom utdanningssystemet.

Kvalifikasjonsrammeverket fastslår at utdanningene på alle nivåer skal bidra til innovasjon og nyskappingskompetanse. Kravet til læringsutbytte direkte relatert til innovasjon og nyskaping er formulert slik det framkommer i tabellen på neste side.

Nivå	Kandidaten...
Fagskole	kan utvikle arbeidsmetoder, produkter og/eller tjenester av relevans for yrkesutøvelsen og bidra til organisasjonsutvikling.
Høgskolekandidat	kjenner til nytenking og innovasjonsprosesser
Bachelor	kjenner til nytenking og innovasjonsprosesser
Master	kan bidra til nytenking og i innovasjonsprosesser
Ph.d.	kan vurdere behovet for, ta initiativet til og drive innovasjon

Implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket følges opp på ulike måter i de ulike deler av utdanningssystemet. Som eksempler kan nevnes:

- Nasjonale retningslinjer for grunnskolelærerutdanningen fastsatt 01.03.2010
- Nasjonale retningslinjer for ingeniørutdanning fastsatt 03.02.2011
- Utkast til forskrift om rammeplan for bachelor i regnskap og revisjon av 12.10.2011.

Alle disse legger klare føringer angående økt fokus på læringsutbytte relatert til innovasjon og entreprenørskap i utdanningene. Særlig gjelder dette den nye rammeplanen for ingeniørutdanning som vil bli nærmere omtalt senere under et eget punkt i dette kapitlet (tiltak 6).

Kravet til universitetene og høyskolene er at de innen utgangen av 2012 skal revidere studieplanene innenfor alle fagområder slik at læringsutbyttet synliggjøres, og dette gjelder også med hensyn til innovasjon og nyskaping. Det er de enkelte UH-institusjonene som er ansvarlige for implementeringen.

Implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket innebærer med andre ord en meget omfattende prosess der læringsutbytte knyttet til bl.a. innovasjon og nyskaping skal synliggjøres innenfor *alle* fagområder og på *alle* nivåer. I dette ligger det også store utfordringer med hensyn til hvordan innovasjons- og nyskapingselementene skal operasjonaliseres og gis en meningsfylt innretning innenfor de mange ulike faglige kontekstene.

Tiltaket er så langt fulgt opp etter planen fra departementets side. Det ble som ledd i dette gjennomført en erfaringskonferanse med UH-institusjonene i november 2011, og den generelle tilbakemeldingen er at institusjonene er i rute med implementeringen. Ut over dette har vi foreløpig ikke systematiske data for institusjonenes oppfølging, og siden dette er en prosess som pågår over flere år, vil det ta en del tid før det vil være mulig å få frem oversikt over hvordan dette er fulgt opp. Som nevnt foran har institusjonene en frist til ut 2012 på å revidere studieplanene, og det betyr at mange studieplaner dermed ikke blir iverksatt før i 2013 eller 2014. Dermed vil det neppe være mulig å få frem en systematisk oversikt over implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket før i 2014.

3.2 Nye studieplasser (tiltak 2)

Dette tiltaket gjelder opprettelse av nye studieplasser for entreprenørskap og innovasjon, og er knyttet til revidert nasjonalbudsjett for 2009 (som var vedtatt på det tidspunktet handlingsplanen ble lansert), der det ble det opprettet 3000 nye heltidsstudieplasser og 800 studieplasser til etter- og videreutdanning. For å øke omfanget og bredden i utdanningen entreprenørskap la KD i tildelingen av disse studieplassene vekt på at entreprenørskap skulle prioriteres. I disponeringen av de 3000 nye studieplassene forutsatte KD at entreprenørperspektivet skulle søkes innarbeidet i nyopprettede studieplasser og tilbud hvor dette var relevant. I disponeringen av studieplasser til etter og videreutdanning forutsatte KD at institusjoner med undervisningstilbud i entreprenørskap skulle prioritere videreutdannings-tilbud innenfor dette fagfeltet.

Disse kravene er presisert i tildelingsbrevene fra KD til UH-institusjonene i 2009 og 2010. Ut fra en rask gjennomgang av et utvalg studie- og fagplaner fra forskjellige utdanninger i perioden 2007-2011, synes det som fokuset på entreprenørskap er blitt forsterket. Dette kommer først og fremst til uttrykk gjennom at begreper som entreprenør, entreprenørskap og innovasjon er stadig hyppigere benyttet i de gjennomgåtte studieplanene. I hvilken grad dette har manifestert seg i et større omfang av

entreprenørskapsrelaterte problemstillinger og vinklinger i de forskjellige utdanningene, har vi imidlertid foreløpig ikke grunnlag for å si noen om.

3.3 Utvikling av nye utdanningstilbud (tiltak 3)

Formålet med tiltaket er å stimulere til utvikling av flere utdanningstilbud og nye undervisningsformer innenfor entreprenørskap og innovasjon, og i Handlingsplanen er det tilkjennegjort at det ville bli utlyst midler til utvikling av utdanningstilbud ved universiteter og høyskoler. Utlysningen skulle ses i sammenheng med implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket.

Tiltaket har blitt fulgt av Norgesuniversitetet (NUV) som på vegne av Kunnskapsdepartementet i 2010, 2011 og 2012 hvert år lyste ut ca 4,5 millioner kroner i prosjektmidler til høyere utdanningsinstitusjoner. Den overordnede målsetningen med utlysningene har vært å bidra til å øke kvaliteten på, og utbredelsen av, undervisning i entreprenørskapsrelaterte emner i høyere utdanning. I utlysningstekstene presiseres det at selv om fokuset når det gjelder entreprenørskap tradisjonelt har vært på økonomiske og teknologiske fagretninger, forventes det nå at også fag som lærerutdanninger og helsefag tenker nyskaping.

En viktig føring i utlysningene er at det legges vekt på at utviklingsarbeidet og resultatene skal ha overføringsverdi til andre institusjoner og fagmiljø. Videre legger utlysningene vekt på:

- At utviklingsarbeidet foregår i et samarbeid med arbeids- og næringsliv
- At arbeidet i prosjektet er et tverrfaglig samarbeid mellom avdelinger og fakulteter og /eller samarbeide mellom to eller flere utdanningsinstitusjoner

Slik tiltaket er presentert i utlysningene dreier det seg om tre hovedkomponenter:

1. styrking av fagpersoners kompetanse relatert til innovasjon og entreprenørskap,
2. utvikle studietilbud relatert til innovasjon og entreprenørskap
3. få fram gode eksempler på hvordan entreprenørskap og innovasjon kan integreres i ulike typer utdanninger.

Utlysningen i 2010 resulterte i 32 søknader, mens man i 2011 mottok 35 søknader, og det ble innvilget henholdsvis sju og seks prosjekter, begge år innenfor en totalramme på 4,45 millioner kroner. For en oversikt over innvilgede prosjekter, vises til tabell på neste side. (Vi har foreløpig ikke oversikt over prosjekter som er innvilget i 2012, slik at dataene kun gjelder prosjekter innvilget i 2010 og 2011.)

De prosjektene som så langt har blitt tildelt midler representerer stor bredde; fra rene kompetansehevingsprosjekter ved hele bredden av institusjonen, via kompetanseheving og spissing av enkelte fagområder, til nye metoder og tilnærminger eller nettverk nasjonalt så vel som internasjonalt. Prosjektene tar sikte på å utvikle tilbud og kompetanse relatert til alle utdanningsnivåer – inkludert etter- og videreutdanning.

Det er god fordeling av prosjekter på fagområder; to er relatert til helse og sosialfag, to til lærerutdanningen, to til teknologi og naturvitenskap og ett til økonomi og administrasjon. Sistnevnte dreier seg interessant nok om utvikling av en bachelorutdanning vinklet mot sosialt entreprenørskap. De resterende seks prosjektene har vi karakterisert som tverrfaglige. Disse varierer fra tradisjonelle entreprenørskaps- og innovasjonsrettede utdanninger, slik som i økonomisk- administrative fag eller teknologifag, til mer utradisjonelle retninger som lærerutdanning og humaniora. Prosjektene innebærer i større eller mindre grad samarbeid mellom forskjellige fagmiljøer og studieretninger. Enkelte har også hentet inspirasjon og knyttet til seg kontakter utenfor Norges grenser, jf. Norsk Lærerakademi som har et samarbeid med St. Olaf College i USA og tar sikte på å samarbeide med et universitet i Kenya. Universitetet i Tromsø har samarbeid med to kanadiske universitet. Høgskolen i Vestfold arbeider blant annet for å få i stand en samarbeidsavtale med Boston ITEC i USA.

Tabell 3.1 Oversikt over bevilgninger til prosjekter for utvikling av nye entreprenørskapstilbud for årene 2010-2011

Søker/Fagområde	Prosjekttittel	Bevilgn. (kroner)	Samarbeids-partnere	Nivå
Helse og sosialfag				
Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST)	Kompetanseutvikling innen innovasjon og entreprenørskap ved helse og sosialfagutdanningene	840 000	Innomed, SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim Helseklynge	Bachelor
Høgskolen i Buskerud (HiBu)	Brukerorientert helseinnovasjon og sosialt entreprenørskap gjennom SELISE	975 000	UiO, Ål kommune, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Buskerud OFU ved Btek, Papirbredden Innovasjon AS, Arena helseinnovasjon, DRIV inkubator AS, Synergi Helse AS	–
Lærerutd./ pedagogikk				
Høgskolen i Bergen (HiB), Avdeling for lærerutdanning	Utvikling av utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon i lærerutdanningen	225 000	–	EVU
Universitetet i Nordland (UiN), Profesjonshøgskolen	Pedagogisk entreprenørskap i praksis	1 000 000	UiN, Nordland Fylkeskommune, Bodø Kommune, Ungt entreprenørskap Nordland, NHO Nordland	EVU
Teknologi/Naturvitenskap				
Høgskolen i Hedmark (HiHm), Inst. for nat.vitsk. og teknologi.	Innovasjon og entreprenørskap i bioteknologi-utdanningen	480 000	Universitetet i Tromsø	Master
Høgskolen i Vestfold (HiVe)	Kompetanseheving gjennom samarbeid innen teknologibasert entreprenørskap	600 000	OFA-teknologisamarbeid, MicroTech Innovasjon (MTI), NCE Micro Nano Tech. (NCE MNT), VRI-Vestfold	–
Økonomi og administrasjon				
Norsk lærerakademi (NLA)	Entreprenørskap og innovasjon knyttet til frivillig sektor og den tredje verden	290 000	St. Olaf College m.fl. (ikke spesifisert)	Bachelor
Tverrfaglig				
Høgskolen i Buskerud (HiBu), Avd. for økonomi og samf.vit. NTNU	Innovasjon og forretningsutvikling	345 000	Oslofjordalliansen (OFA), Norwegian Centre for Excellence – Systems Engineering (NCE-SE)	Master
Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB)	iHum - Humanister i innovasjon	910 000		Master
Universitetet i Tromsø (UiT)	Integrering av entreprenørskap og innovasjon som fagområde i alle studieprogrammer ved UMB	590 000		Bachelor, Master, Ph.d.
	Entreprenørskap, intraprenørskap og forskningsbasert næringsutvikling i Nord-Områdene	950 000	UiT, Høgskolen i Hedmark, University of Waterloo og University of Saskatchewan	Master
Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA)	Nettverksbygging, kompetanse- og studietilbudsutvikling innenfor innovasjon og entreprenørskap i Oslo-, Akershus- og Hedmark	1 000 000	Høgskolen i Hedmark (HiHm), HSH (fra 2011 Virke), Ungt Entreprenørskap, BI, UiO	Primært bachelor
Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST)	Innovative lærings- og utviklingsprosesser ved lærer- og teknologiutdanningene ved HiST	640 000	Hoeggen skole Trondheim, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Siemens, NCE Instrumentation, Ungt Entreprenørskap, NTNU	Bachelor

Felles for mange av prosjektene er at de er vinklet mot forretningsutvikling, mange relatert til forskjellige former for teknologi som bioteknologi, helseteknologi, nanoteknologi, «systems engineering» og instrumentering. Dette blir også tydelig gjennom at et flertall av aktørene fra næringslivet som inngår i samarbeid med de forskjellige UH-institusjonene, nettopp er teknologibedrifter. Imidlertid finnes det også initiativer fra UH-institusjonene, relatert til forretnings-/næringsutvikling, med en ikke-teknologisk vinkling. Eksempler på dette er sosialt entreprenørskap angående den tredje verden og helse (henholdsvis NLA og HiBu) og innovasjon og entreprenørskap for humanister (NTNU).

Tiltaket er så langt fulgt opp i henhold til planen, og som nevnt foran har det vært en ny utlysning i 2012 noe som innebærer at nye prosjekter kommer i gang i løpet av året. Tiltaket bidrar både til at tilbud utvikles på andre områder enn økonomiske og teknologiske fagretninger, som f.eks. lærerutdanninger og helsefag, og til at det utvikles samarbeid mellom ulike aktører for utvikling av slike tilbud. Tiltaket synes ut fra dette å bidra til det overordnede målet med utlysningen, nemlig å øke kvaliteten på, og utbredelsen av, undervisning i entreprenørskapsrelaterte emner i høyere utdanning.

3.4 Tilbud i immaterielle rettigheter (IPR)⁶ (tiltak 4)

Tiltaket innebærer å utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter. Bakgrunnen for tiltaket er en vurdering av at kunnskapsnivået i næringslivet på dette området er lavt, og at det således er behov for å øke kompetansen. Tiltaket innebærer en oppfølging av rapporten «Tiltaksplan for økt kompetanse i industrielle rettigheter».

Det ble lyst ut midler i 2009 og 2010 innenfor en samlet ramme på to millioner kroner til utvikling av nye utdanningstilbud. Det kom inn til sammen 16 søknader, hvorav fem fikk tilsagn om midler, jf. oversikt i tabell. En av søkerne sa fra seg midlene på grunn av manglende kapasitet, slik at det er fire institusjoner som har gjennomført tiltaket.

Tabell 3.2 Tildelte prosjekter for utvikling av nye utdanningstilbud i immaterielle rettigheter

Søker	Bevilgn (kr)	Mål med prosjekt	Nivå
UMB/HiBu (Samarbeid)	330 000	UMB: Kurs om IPR i en forretningsutviklingskontekst.	Master
		UMB: Kurs i markedsanalyse, patenter/patentsøknad, varemerke og design, kommersialisering og investeringer	Ph.d.
		UMB: Obligatorisk dobbelttime om IPR og kommersialisering for alle Ph.d.-kandidater fra 2011.	
		HiBu: Kurs med markedsføringsperspektiv på produktutviklingsprosessen. Samarbeid med lokalt næringsliv.	Bachelor
NTNU, Inst. for industriell økonomi og teknologiledelse	450 000	IPR fordypningsfag for masterprogrammet (Indøk.) og i etterutdanningskurs i prosjektledelse.	Master/ Etterutd.
HiST	200 000	Tilbud for øk.adm.- og ingeniørstudenter hvor IPR-relaterte temaer integreres. Samarbeid med NTNU og regionalt næringsliv.	Bachelor/ Master
UiO, Jur. fakultet, Inst. for privatrett	462.000	Tilbud i immaterialrett.	Bachelor/ Master
HiÅ	–	Kurset i immaterialretter for bachelorstudiet i Innovasjonsledelse og entreprenørskap (Ikke iverksatt)	Bachelor

Tre av de fire prosjektene skjer i regi av universiteter, nemlig UMB, NTNU og UiO, og ett av disse prosjektene (UMB) skjer i samarbeid med Høgskolen i Buskerud. Det fjerde foregår ved Høgskolen i

⁶ Immaterielle rettigheter (IPR – Intellectual Property Rights) er et vidt begrep som blant annet omfatter alle rettigheter til tekniske løsninger, metoder, know-how, prosesser og prosedyrer, uansett om disse er patentert, kan patenteres eller ikke. IPR inkluderer også alle opphavsrettigheter og rettigheter til varemerker, design, plantesorter, databaser, kretsmønstre, tegninger, spesifikasjoner, prototyper og lignende.

Sør-Trøndelag. Tre av prosjektene tar sikte på å utvikle tilbud om IPR med et særlig fokus på forretningsutvikling og kommersialisering. Det fjerde er rettet mot immaterialrett innen juridiske fag. Tilbudene er rettet mot alle utdanningsnivåer.

I følge vår kontaktperson i departementet er det særlig tilbudene ved Universitetet for miljø- og biovitenskap/Høgskolen i Buskerud og NTNU som synes å ha nådd et betydelig antall studenter. NTNUs etterutdanningstilbud om IPR og prosjektledelse er f.eks. blitt prøvd ut ved forskjellige studiesteder i tillegg til NTNU. Disse prosjektene har videre bidratt til å styrke møteplassene på feltet, som var en av målsettingene med tiltaket om IPR i handlingsplanen. Utover selve undervisningen er det utviklet nettverk med potensielle bidragsytere fra norske bedrifter til undervisning og et kunnskapsnettverk i Europa innen IPR og standardisering.

Erfaringene så langt tyder på at det er stor interesse for å etablere slike undervisningstilbud, men at det i praksis er krevende å etablere. Som omtalt foran ga en av institusjonene opp å iverksette det tilbudet de hadde søkt om midler til og i ett av de andre tilfellene er igangsettingen forsinket.

Erfaringene peker videre i retning av at det kan være hensiktsmessig å skille mellom spesialisert utdanning i immaterielle rettigheter på den ene siden, og utdanningstilbud som skal inngå som en mindre del av studier der kunnskaper om immaterielle rettigheter er ønskelig.

3.5 Etterutdanningstilbud i entreprenørskap for lærere (tiltak 5)

Tiltaket innebærer en videreføring av en praksis fra 2006 med årlige utlysninger av midler til høyskoler og universiteter med lærerutdanning som fokuserer på:

- å utvikle studietilbud hvor opplæring i entreprenørskap integreres i lærerutdanningen med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy
- å tilby etterutdanningskurs, hospiteringsordninger, utviklingsarbeid, erfaringsutveksling eller andre former for kompetanseutvikling for lærere og skoleledere i grunnopplæringen.

Som ledd i oppfølgingen av St. meld. nr. 11 (2008–2009) Læreren – Rollen og utdanningen, er allmennlærerutdanningen lagt om. I forbindelse med utarbeiding av rammeplaner for ny lærerutdanning for grunnskolen vurderes blant annet hvordan kvalifikasjonsrammeverket skal integreres i den nye lærerutdanningen, herunder kompetanse om innovasjon og nyskaping.

I læreplanverket for Kunnskapsløftet er det forventet at elever og lærlinger skal ha kompetanse knyttet til entreprenørskap. Derfor har Utdanningsdirektoratet siden 2006 årlig lyst ut om lag 2 mill. kroner til høyskoler og universiteter med lærerutdanning. Som ledd i handlingsplanen har dette blitt fulgt opp med nye utlysninger for 2009, 2010 og 2011. Disse gjaldt i hovedsak midler til å utvikle etterutdanningskurs og studietilbud i entreprenørskap og innovasjon i lærerutdanningen. Med unntak av Ungt Entreprenørskap, er søknader som ikke har kommet fra UH sektoren avslått.

I 2009 kom det inn til sammen 23 søknader til Utdanningsdirektoratet. 13 av søkerne ble tildelt støtte. I 2010 kom det inn til sammen 14 søknader hvorav 12 ble tildelt støtte. I 2011 kom det inn til sammen 8 søknader og alle søkerne ble tildelt støtte. Det er altså en klar tendens til et synkende antall søknader om støtte i denne perioden.

I utlysningene fra Utdanningsdirektoratet har søkerne blitt bedt om å ha fokus på ett eller begge, av følgende punkter:

1. å utvikle studietilbud hvor opplæring i entreprenørskap integreres i lærerutdanningen med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy
2. å tilby etterutdanningskurs, hospiteringsordninger, utviklingsarbeid, erfaringsutveksling eller andre former for kompetanseutvikling for lærere og skoleledere i grunnopplæringen.

I perioden 2009 – 2011 ble det gitt støtte til sammen 34 prosjekter ved i alt 20 institusjoner, jf. tabell 3.3, sum bevilgninger var på ca 7,4 millioner kroner.

Tabell 3.3 Tildelte prosjekter til høyskoler og universitet med lærerutdanning for årene 2009-2011.

Institusjon	Antall prosjekter	Sum bevilgede beløp (kroner)
Høgskolen i Akershus	2	550 000
Høgskolen i Bergen	1	160 000
Høgskolen i Bodø	2	600 000
Høgskolen i Hedmark, Campus Rena	2	200 000
Høgskolen i Nesna	1	200 000
Høgskolen i Nord-Trøndelag	2	595 000
Høgskolen i Oslo	3	700 000
Høgskolen i Oslo og Akershus	1	100 000
Høgskolen i Sogn og Fjordane	2	414 500
Høgskolen i Sør-Trøndelag	2	416 000
Høgskolen i Telemark	2	450 000
Høgskolen i Volda	1	100 000
Høgskolen i Østfold	3	565 000
Norges Musikkhøgskole	1	100 000
NTNU*)	3	605 000
Universitetet i Agder	2	600 000
Universitetet i Nordland	1	400 000
Universitetet i Stavanger	1	450 000
Universitetet i Tromsø	1	173 400
Ungt Entreprenørskap	1	1 000 000

*) Gjelder prosjekter ved hhv Program for lærerutdanning, Yrkesfaglærerutdanninga og Skolelaboratoriet

En gjennomgang av prosjektbeskrivelsene viser at to av prosjektene har hatt sitt hovedfokus på det som er oppgitt som punkt en i 1 i utlysningsteksten (utvikling av studietilbud som skal integreres i lærerutdanningen), 15 prosjekter har hatt sitt hovedfokus på punkt 2 (utvikling av etterutdanning/kompetanseutvikling for grunnopplæring), mens 15 prosjekter har hatt fokus på både punkt 1 og 2.

Det fremgår videre av prosjektbeskrivelsene at de fagpedagogiske miljøene ved de ulike lærerutdanningene er sterkt involvert i et flertall av prosjektene. Dette innebærer at så å si samtlige prosjekter har et sterkt fokus på utvikling av entreprenørskap som pedagogisk metode. Mange av prosjektene tar således sikte på å bidra til utdanning *gjennom* entreprenørskap. Prosjektene legger dermed opp til å benytte entreprenørielle prosesser som et virkemiddel for å oppnå bestemte læringsmål. I tråd med dette er arbeid med elev- og ungdomsbedrifter i grunnopplæringen, og studentbedrifter i universiteter og høyskoler, et sentralt element i flere av prosjektene. Disse oppleggene innebærer at elever eller studenter arbeider i grupper med nokså realistiske case knyttet til produksjon og salg av et produkt eller tjeneste.

Sju av prosjektene som er tildelt midler, ble planlagt gjennomført i nært samarbeid med regionale avdelinger av Ungt Entreprenørskap (UE). I disse søknadene fremheves det at UE skal bidra til å skape gode betingelser for deltakelse i entreprenørielle prosesser. Mange av de øvrige lærerutdanningsinstitusjonene, som ikke oppgir UE som sentral prosjektdeltaker, viser i søknaden til samarbeid med UE relatert til institusjonens mer generelle entreprenørskapssatsning.

Selv om flertallet av prosjektene synes å ha et klart hovedfokus på utvikling av studietilbud og/eller kompetanse relatert til utdanning *gjennom* entreprenørskap, er det også noen av søknadene som peker på utdanning *for* entreprenørskap som et sentralt siktemål. Her kan særlig søknadene fra institusjonene som gjør bruk av den såkalte REAL-metoden trekkes fram (bl.a. HiHe, HiBo og HiSF).⁷ I

⁷ *Ruralt entreprenørskap gjennom aktiv læring* (REAL) er et amerikansk konsept som Høgskolen i Sogn og Fjordane (HISF) har tilpasset norske forhold (Høgskolen i Sogn- og Fjordane 2010). HISF har utviklet REAL-materialet for barnehage, grunnskole og høgskole/universitet, og de tilbyr seks ulike kurs/fag med fokus på entreprenørskap og REAL. REAL vektlegger kunnskap om hvordan et lokalsamfunn virker og hvordan det er bygd opp, og man benytter en læringssyklus som fokuserer på å lære gjennom å gjøre.

likhet med andre opplegg innebærer denne tilnærmingen til entreprenørskap at deltakerne skal gjennomgå entreprenørielle prosesser for å få trening i samarbeid, kreative prosesser osv. I tillegg skal deltakerne utvikle mer spesifikke kunnskaper og ferdigheter relatert til forretningsutvikling. En liknende tilnærming er beskrevet i søknaden fra Norges Musikkhøgskole som gjelder utvikling av etterutdanning i entreprenørskap for pedagoger ved bl.a. kulturskoler.

Også for 2012 er det bevilget 2 millioner kroner for oppfølging av dette tiltaket. Utlysningen er i grove trekk identisk med utlysningene for perioden 2009 – 2011. Etter at søknadsfristen var utløpt, hadde det kommet inn totalt fem søknader til Utdanningsdirektoratet om støtte. Dette viser at trenden med et stadig synkende antall søkere fortsetter. Søknadene for 2012 var per august 2012, ikke ferdig behandlet.

Som nevnt startet Utdanningsdirektoratet allerede i 2006 med årlige utlysninger av om lag 2 mill. relatert til at det i læreplanverket for Kunnskapsløftet gis uttrykk for forventninger om at elever og lærlinger skal ha kompetanse knyttet til entreprenørskap. Siden vi ikke har mottatt oversikter over søknader og bevilgede midler for perioden 2006–2008, kun for 2009–2011, er det ikke mulig å si noe om i hvilken grad *alle* de relevante lærerutdanningsmiljøene er involvert i EiU-arbeidet. Hvorvidt tiltaket bidrar til å mobilisere i alle miljøer, og EiU-perspektivet kommer inn på alle områder der det er relevant i lærerutdanningen, er således en problemstilling som bør forfølges.

Som det fremgår av oversikten foran, er det imidlertid god spredning på ulike institusjoner. Men av de til sammen 28 institusjoner i Norge som gir grunnskolelærerutdanning og praktisk pedagogisk utdanning, er det flere som ikke er med i oversikten for 2009-2011. Dette gjelder Høgskolen i Buskerud, Høgskolen i Finnmark, Høgskolen i Vestfold, Høgskolen Stord/Haugesund og NLA Høgskolen (i Bergen). Pedagogikkmiljøet ved Høgskolen i Buskerud er imidlertid inkludert under tiltak 3 i handlingsplanen (jf kapittel 3.3). NLA er også inkludert under tiltak 3, men ikke pedagogikkmiljøet.

3.6 Innovasjon og nyskaping i ingeniørutdanningen (tiltak 6)

Tiltaket innebærer å følge opp implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket i 2- og 3-årig ingeniørutdanning med vekt på hvordan innovasjon og nyskaping kan integreres i nye rammeplaner.

Bakgrunnen for tiltaket er bl.a. en evaluering av ingeniørutdanningene ved høgskolene gjennomført av NOKUT i 2008.⁸ Hovedkonklusjonen i denne var at ingeniørutdanningen gjennomgående er god, men det ble også pekt på en rekke utfordringer, herunder relatert til innovasjon og entreprenørskap.

Selv om nyutdannede ingeniører av arbeidsgivere ble vurdert å ha gode evner og vilje til å delta i innovasjons- og nyskappingsprosesser, ble de nyutdannedes evne til å se tekniske løsninger i en økonomisk sammenheng vurdert som svak. Mange av de spurte arbeidsgiverne ønsket også en styrking av kompetansen innen økonomi og forretningsvirksomhet. Evnen til å kunne identifisere problemer og spesifisere krav til løsninger tilhører også de områdene der kompetansen til de nyutdannede ingeniørene ble oppfattet som mangelfull. Videre viser NOKUT-rapporten til at erfaringene fra samarbeid med næringslivet generelt er gode, både fra institusjonenes og bedriftenes side. Det har imidlertid vist seg vanskelig å etablere det NOKUT beskriver som mer langsiktige og slagkraftige samarbeidsformer mellom institusjonene og næringslivet.

Kunnskapsdepartementet har fulgt opp dette på nasjonalt nivå, blant annet ved å sette ekstra fokus på rekrutteringsutfordringer. Noe av intensjonen med revidering av rammeplanen for 2- og 3-årig ingeniørutdanning har vært å følge opp tilbakemeldingene fra NOKUT-evalueringen og tilpasse rammeplanen til kvalifikasjonsrammeverket, herunder å vurdere hvordan innovasjon og nyskaping kan

⁸ NOKUT (2008) *Evaluering av ingeniørutdanningen*

integrerer i nye rammeplaner. Den nye rammeplanen var ute på høring i 2010, noe som medførte mindre justeringer, og revisjon av rammeplanen ble så ferdigstilt i 2011.⁹

Den nye rammeplanen har et styrket fokus på innovasjon og entreprenørskap, men den gir ikke klare føringer med hensyn til om det skal innføres spesifikke emner om innovasjon og entreprenørskap. Det er foreslått å bruke følgende indikatorer som et internt kvalitetssikringsverktøy for institusjonene:

- Lærings- og vurderingsformer som stimulerer til samarbeid både på tvers av ingeniørdisipliner og til tverrfaglighet i et bredere perspektiv.
- Arbeidsformer som stimulerer entusiasme og kreativitet som motiverer til utvikling og innovasjon.
- Lærings- og vurderingsformer som stimulerer til å utvikle og realisere forretningsmessige muligheter.

I følge Universitets- og høgskolerådet (UHR) er den nye rammeplanen generelt positivt mottatt. Imidlertid har det også kommet signaler fra utdanningsinstitusjonene som indikerer en viss bekymring for at det å ta inn nye emner kan gå på bekostning av rene teknologifag. Det later til å være en relativt utbredt oppfatning at ingeniørstudiet, også før rammeplanrevisjonen, har vært i skvis med hensyn til å gi de rene teknologifagene tilstrekkelig plass.

Av de 18 utdanningsinstitusjonene som gir 2- og 3-årig ingeniørutdanning, er det fem institusjoner som har valgt å iverksette den nye rammeplanen allerede fra høsten 2011, det vil si ett år tidligere enn kravet fra myndighetene. Dette gjelder Høgskolen i Gjøvik, Universitetet i Agder og de tre høgskolene tilknyttet Oslofjordalliansen (Høgskolen i Østfold, Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud).

Ved høgskolene i Østfold, Vestfold og Buskerud er det lagt inn et nytt emne kalt Innovasjonssystemer og entreprenørskap med økonomi (10 stp.) som obligatorisk fellesfag i vårsemesteret i 2. årskurs. Av emnebeskrivelsen går det fram at dette emnet vil omfatte både utdanning *om* og *for* entreprenørskap. I følge ledelsen i Oslofjordalliansens teknologiprojekt (OFA-TEK) innebærer innføring av det nye emnet en integrering av emner innen økonomi som tidligere lå i det obligatoriske emnet på fem studiepoeng i bedriftsøkonomi. Ved siden av dette tilbys det ved Høgskolen i Buskerud et ti studiepoengs valgfag i studentbedrift i 3. årskurs.

Når det gjelder ingeniørutdanningene ved Høgskolen i Gjøvik og Universitetet i Agder, vil disse i første omgang ikke innføre obligatoriske emner som spesifikt omhandler innovasjon og entreprenørskap. De tilbyr i stedet valgbare emner relatert til innovasjon og entreprenørskap i studieløpets siste del.

Ved alle de fem høgskolene tas det for øvrig sikte på at perspektiver angående innovasjon og entreprenørskap skal integreres i obligatoriske fellesemner der dette er naturlig, som for eksempel "Ingeniørfaglig yrkesutøvelse og arbeidsmetoder", "Ingeniørfaglig systemtenkning" og "Bacheloroppgaven".

Det er UH-institusjonene som har ansvaret for egen implementering av ny rammeplan i ingeniørutdanningen, mens Universitets- og høgskolerådet (UHR) og Nasjonalt råd for teknologisk utdanning (NRT), har vært viktige aktører blant annet ved å koordinere arbeidet og å initiere samlinger for fagmiljøene. Det er videre oppnevnt nasjonalt ansvarlige institusjoner for hver linje i ingeniørutdanningen (der f.eks. UiA har ansvar for maskiningeniørlinjene). UHR/NRT arrangerer samlinger både for de nasjonale fagansvarlige og for hvert enkelt fagmiljø.

Foreløpig er den nye rammeplanen ikke implementert ved de øvrige ingeniørutdanningene. Det gjenstår derfor å se hvordan dette vil bli gjort, om det vil skje gjennom obligatoriske eller valgfrie emner, og eventuelt om temaene innovasjon og entreprenørskap vil bli integrert i økonomifagene.

⁹ KD (2011) *Forskrift om rammeplan for ingeniørutdanning, merknader til forskriften og nasjonale retningslinjer for ingeniørutdanning*

3.7 Entreprenørskap i Nærings-PhD ordningen (tiltak 7)

Tiltaket gjelder «synliggjøring av entreprenørskap» i Nærings-PhD-ordningen, som er en ordning som ble iverksatt av Norges forskningsråd i 2008.

Ordningen er en treårig forskerutdanning der kandidatene tar en ordinær doktorgrad. Kandidaten er ansatt i en bedrift i forbindelse med doktorgradsutdanningen og arbeider med en problemstilling med klar relevans for bedriften. Samtidig deltar kandidaten, i et doktorgradsprogram ved et universitet eller høyskole, og disputasen skjer ved denne institusjonen. Bedrifter som inngår avtale om Nærings-PhD får et årlig økonomisk tilskudd fra Norges forskningsråd tilsvarende 50 prosent av stipendiatsatsen i tre år. Ordningen er åpen for *alle* typer doktorgradsutdanninger.

Nærings-PhD-ordningen er blant annet motivert ut fra at den kan bidra til å styrke samspillet mellom næringsliv og UoH-institusjonene, og er iverksatt basert på erfaringer fra Danmark, der en slik ordning har blitt drevet siden 1970-tallet.

Nærings- og handelsdepartementet har i sitt tildelingsbrev til Norges forskningsråd understreket at ordningen med Nærings-Ph.D også rommer entreprenørskapsrelaterte forskerutdanninger. I tildelingsbrevet for 2010 ble dette formulert slik:

«Ordningen skal kunne gi rom for kvalifiserte prosjekter innenfor alle fagfelt, også prosjekter som er relatert til entreprenørskap.»

I prinsippet kan Nærings-PhD-ordningen relateres til entreprenørskap på to måter:

- Ved at det aktuelle prosjektet dreier seg om analyser av entreprenørskap i en eller annen kontekst
- Ved at det aktuelle prosjektet er knyttet opp til utviklingen av et nytt selskap i en tidlig utviklingsfase, slik at PhD-prosjektet inngår som del i utviklingsarbeidet som legger grunnlag for den nye bedriften.

Når det gjelder det første punktet, er det så langt gitt tilskudd til to prosjekter som kan sies å ha en viss relevans for entreprenørskap:

- Innovation in communities: Under what conditions do firms organize their innovation in communities? (prosjekt hos Accenture)
- Creativity as a dynamic organizational capability (Prosjekt hos Norconsult)

Når det gjelder det andre punktet, er det flere av de bedriftene som har fått støtte gjennom ordningen som er i tidlig utviklingsfase. Det forelå imidlertid ikke nærmere opplysninger om dette da denne evalueringen ble sluttført.

Generelt synes dette tiltaket å være nokså marginalt når det gjelder å styrke EiU-tilbud i høyere utdanning. Tiltaket er fulgt opp av NHD i den forstand at det gjennom tildelingsbrevet er angitt at ordningen også kan inkludere prosjekter av relevans for entreprenørskap, men ut over dette har det ikke vært noe fokus på dette, hverken i dialogmøtene mellom departementet og Forskningsrådet, eller innad i gruppen som koordinerer gjennomføringen av ordningen. Gitt ordningens karakter, er det kanskje heller ikke naturlig at den har spesielt fokus på entreprenørskap.

3.8 Rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon (tiltak 8)

Tiltaket gjelder å utvikle bedre rapporteringsrutiner for entreprenørskap i høyere utdanning. Dette be-
grunnes i handlingsplanen med at det er «behov for en gjennomgang av rapporteringsindikatorerne for
universitetene og høyskolene for å klargjøre kriterier og bedre synliggjøre entreprenørskapsaktiviteter.
Det er behov for en enhetlig forståelse av hva som kan rapporteres som undervisning i entrepre-
nørskap i høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet vil igangsette dette arbeidet i løpet av 2009».

For å belyse dette har vi gjennomgått hvordan sektormål og rapporteringskrav har vært utformet i
perioden 2009-2012¹⁰, jf oversikten vi har gitt i tabell 3.4

Tabell 3.4 Sektormål og rapporteringskrav av relevans for entreprenørskap og innovasjon

År	Sektormål	Rapporteringskrav
2009	<p>Sektormål 3: Universiteter og høyskoler skal medvirke til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og medvirke til innovasjon og verdiskapning basert på disse resultatene. Universiteter og høyskoler skal også legge til rette for at tilsatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten.</p> <p>Virksomhetsmål 3.1 Universitetene skal gjennom formidling og deltagelse i offentlig debatt tilføre samfunnet resultatene fra FoU- virksomheten.</p> <p>Virksomhetsmål 3.2 Universitetene skal medvirke til samfunns- og næringsutvikling gjennom innovasjon og verdiskapning.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Redegjøre for arbeidet for at innovasjon blir en del av virksomheten ved institusjonen • Vurdering av hvordan institusjonen legger til rette for god tilgjengelighet av forskningsresultater og annen faglig aktivitet for allmennhet og samfunn • Redegjøre for arbeidet med å øke bidrags- og oppdragsfinansierte inntekter • Redegjøre for arbeidet med å utvikle en policy (retningslinjer) for immaterielle rettigheter og forbedre håndtering av dette.
2010	<p>Som i 2009. I tillegg er det angitt følgende styringsparametre:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Andelen oppdrags- og bidragsfinansiert aktivitet i forhold til samlede driftsinntekter • Antall nyopprettede selskaper • Antall mottatte forretningsideer 	<p>Som i 2009. I tillegg er det lagt inn krav om rapportering av studie- tilbud med «betydelig entreprenørskapselement i studieprogrammet», der det skulle oppgis emne, studieprogramtilknytning, studiepoeng og avlagte studiepoeng fordelt på eksternfinansiert og egenfinansiert.*) Undervisningen må ha et minsteomfang på 10 studiepoeng og gi studentene kompetanse til å kunne initiere en virksomhetsetablering eller et entreprenørielt prosjekt.**)</p>

¹⁰ Det ville være ønskelig at denne oversikten også inkluderte 2008, men rapporteringskrav for dette året er ikke tilgjengelig på DBH. Vi har imidlertid gjennomgått KDs orientering om forslaget til statsbudsjettet for 2008, og i dette dokumentet forekommer ikke begrepene innovasjon, nyskaping eller entreprenørskap. Det er heller ikke formulert sektormål på den måten det foreligger for 2009 og senere. Dette tyder på at man i 2008 ikke hadde noe rapporteringskrav knyttet til innovasjon og entreprenørskap.

2011	<p>Sektormål 3 Universiteter og høyskoler skal medvirke til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og bidra til innovasjon og verdiskaping basert på disse resultatene. Universiteter og høyskoler skal også legge til rette for at tilsatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten.</p> <p>Virksomhetsmål 3.1 Universiteter og høyskoler skal gjennom formidling og deltagelse i offentlig debatt tilføre samfunnet resultatene fra forskning og utviklingsarbeid.</p> <p>Virksomhetsmål 3.2 Universiteter og høyskoler skal medvirke til samfunns- og næringsutvikling gjennom utdanning, innovasjon og verdiskaping.</p> <p>Styringsparametre 3.2</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Andelen oppdrags- og bidragsfinansiert aktivitet i forhold til samlede driftsinntekter ○ Antall nyopprettede selskaper ○ Antall mottatte forretningsideer 	<p>Med utgangspunkt i sektormål 3 og de dertil hørende virksomhetsmål, skal institusjonen gi en beskrivelse av måloppnåelsen med særlig vekt på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arbeidet med stimulering og tilrettelegging for innovasjon og entreprenørskap • arbeidet med å utvikle retningslinjer for immaterielle rettigheter og forbedre håndteringen av slike rettigheter • institusjonens tilrettelegging for god tilgjengelighet av forskningsresultater, herunder Open Access, og annen faglig aktivitet for allmennhet og samfunn • arbeidet med å øke bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet <p>Rapportering under virksomhetsmål 3.2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Andelen oppdrags- og bidragsfinansiert aktivitet i forhold til samlede driftsinntekter • Antall nyopprettede selskaper • Antall mottatte forretningsideer
2012	<p>Sektormål 3: Universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til formidling, internasjonal, nasjonal og regional utvikling, innovasjon og verdiskaping.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Styringsparameter: Inntekter fra bidrag og oppdragsfinansiert virksomhet (BOA) • Kvalitativ styringsparameter: Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv, herunder desentralisert undervisning og fjernundervisning 	<p>Rapporteringskravene er foreløpig ikke lagt ut, men det planlegges omtrent samme rapporteringskrav som for 2011</p>

*) Det er gitt følgende forklarende tekst (utdrag): Tabellen skal inneholde studietilbud hvor studentene gjennom ett eller flere emner får kunnskap om fasene i entreprenørskapsprosessen. Med begrepet entreprenørskapsprosess menes en dynamisk og sosial prosess der individ, alene eller i samarbeid, identifiserer økonomiske muligheter og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet, det være seg i sosial, kulturell eller økonomisk sammenheng.

***) Det er her presisert at disiplinære støttefag/fordypninger (eks fordypning i markedsføring, kommunikasjon, arbeidsrett, strategisk ledelse og lignende) skal ikke tas med dersom disse ikke utgjør en del av en slik helhetlig entreprenørskapsprofil på studietilbudet.

Som det fremgår av oversikten, har det vært betydelig variasjon i rapporteringskravene vedrørende undervisning av relevans for entreprenørskap og innovasjon, og dette må sees i sammenheng med hvordan sektormålene har blitt formulert. Mål knyttet til innovasjon og entreprenørskap kommer inn under sektormål 3 som gjelder universitetenes og høyskolenes rolle med hensyn til å spre og formidle resultater fra forskning og utviklingsarbeid og bl.a. medvirke til innovasjon og verdiskaping.

I 2009 ble dette i virksomhetsmål 3.2 formulert nokså generelt til at «Universitetene skal medvirke til samfunns- og næringsutvikling gjennom innovasjon og verdiskaping». Rapporteringskravet ble kun formulert kvalitativt om at virksomhetene skulle «redegjøre for arbeidet for at innovasjon blir en del av virksomheten ved institusjonen», i tillegg var det et krav om at institusjonene skulle redegjøre for

arbeidet med å utvikle en policy for immaterielle rettigheter (IPR). Det kan bemerkes at virksomhetsmålet i 2009 bare inkluderer universitetene (i 2010 er også høyskolene inkludert), men det er grunn til å anta at rapporteringskravet også gjelder høyskolene siden dette er sendt i samme form både til universitetene og høyskolene.

I 2010 ble det benyttet samme sektormål som i 2009, men i tillegg ble det angitt tre styringsparametre, hvorav to gjelder henholdsvis antall nyopprettede selskaper og antall mottatte forretningsideer. Når det gjelder rapporteringskrav, ble det i tillegg til den kvalitative rapporteringen som ble krevd i 2009, også stilt krav om at institusjonene skulle rapportere studietilbud «med betydelig entreprenørskapselement i studieprogrammet», og i rapporteringskravet er det angitt helt spesifikt hvilke data som skal inngå i rapporteringen.

I 2011 ble sektormålet formulert omtrent som året før, men noe bredere ved at «universiteter og høyskoler skal medvirke til samfunns- og næringsutvikling gjennom utdanning, innovasjon og verdiskaping». Her er altså utdanning inkludert, mens styringsparametrene er de samme som tidligere. Når det gjelder rapporteringskravene, har man beholdt de kvalitative kravene omtrent som tidligere, men det kan være verdt å merke seg at mens man tidligere bare hadde mål knyttet til innovasjon, er nå målet knyttet til innovasjon *og entreprenørskap*. Kravet om å rapportere studietilbud er ikke fulgt opp dette året. Derimot er det eksplisitt angitt at man skal rapportere antall nyopprettede selskaper og antall mottatte forretningsideer.

For 2012 har det så skjedd en betydelig generell forenkling. KD har nå betydelig færre styringsparametre og fjernet sentral fastsatte virksomhetsmål. Nå heter det i sektormålet at universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til formidling, internasjonal, nasjonal og regional utvikling, innovasjon og verdiskaping. Det står imidlertid ikke noe om innovasjon og verdiskaping i styringsparametrene. Rapporteringskravene er foreløpig ikke formulert, men det planlegges at disse blir omtrent som for 2011.

En konklusjon på denne gjennomgangen er at tiltaket så langt ikke er fulgt opp i samsvar med målet. Målet var å gjennomgå rapporteringsindikatorne for universiteter og høyskoler «for å klargjøre kriterier og bedre synliggjøre entreprenørskapsaktiviteter» og å utvikle en «enhetlig forståelse av hva som kan rapporteres som undervisning i entreprenørskap i høyere utdanning». Men som det fremgår av det foregående, er det nokså varierende hvordan entreprenørskapsrelaterte aktiviteter er definert,

Det er bare ett år det er gjort et mer systematisk forsøk på å definere entreprenørskapsrelatert undervisning, nemlig i 2010. Men den konkrete rapporteringen fra institusjonene har skjedd på ulike måter, og noen stikkprøver i det materialet som er tilgjengelig i DBH, tyder på at det for de enkelte institusjoner er noe tilfeldig hva som er tatt med. Det er eksempelvis ikke mulig å få frem noe sikkert bilde av hvor mange studenter som har gjennomført ulike kurs.

3.9 Oppsummering av tiltak rettet mot høyere utdanning

Hovedmålet for handlingsplanen er å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. De åtte tiltakene vi har gjennomgått i dette kapitlet gjelder høyere utdanning, så spørsmålet er dermed i hvilken grad de åtte tiltakene bidrar til dette i høyere utdanning. Spørsmål å reflektere rundt er:

- I hvilken grad representerer tiltakene et helhetlig grep overfor høyere utdanning?
- I hvilken grad er tiltakene rettet mot alle nivåer og fagområder i høyere utdanning?
- I hvilken grad er tiltakene fulgt opp på en effektiv måte?
- I hvilken grad er det sikret rapporteringsmekanismer som gir grunnlag for å vurdere om målene faktisk nås?

For å ha et grunnlag for å vurdere disse spørsmålene, har vi i tabell 3.5 gitt en sammenstilling av de åtte tiltakene og vår vurdering av deres relevans og oppfølging.

Tabell 3.5 Relevans og oppfølging av tiltak 1-8 i handlingsplanen.

Tiltak	Relevans	Oppfølging
1. Implementere kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning	Meget relevant – et helt avgjørende utgangspunkt for EiU at UoH-institusjonene skal implementere kvalifikasjonsrammeverket	Følges opp etter planen, rammeverket skal formelt være implementert innen utgangen av 2012. Men det vil gå flere år før det vil bli klart hvordan dette er implementert i praksis.
2. Opprette studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning	Meget relevant	Fulgt opp etter planen i statsbudsjettet for 2009, men det mangler informasjon om hva som har skjedd i institusjonene.
3 Utlyse midler til å utvikle utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon ved universiteter og høyskoler	Meget relevant	Fulgt opp etter planen, god fordeling på ulike typer utdanningsinstitusjoner, god bredde i prosjekter på ulike fagområder og nivåer
4. Utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter	Meget relevant – gjelder en avgrenset målgruppe, men meget viktig for denne	Fulgt opp etter planen, stor interesse for å følge opp fra institusjonene, men krevende å gjennomføre
5. Utlyse midler til etterutdanning i entreprenørskap for lærere	Meget relevant – satsingen på lærerutdanningen har stor betydning for EiU i grunnopplæringen	Fulgt opp etter planen, god spredning på ulike lærerutdanningsinstitusjoner.
6. Følge opp evalueringen av ingeniørutdanningene og revidere rammeplanene for ingeniørfag	Meget relevant – ingeniørutdanningen er strategisk viktig	Fulgt opp etter planen, rammeplanene er under revidering, det gjenstår å se hvordan implementeringen vil foregå.
7. Synliggjøre entreprenørskap i nærings-phd.-ordningen	Lite relevant, Nærings-phd-ordningen av marginal betydning for EiU	Tiltak fulgt opp kun gjennom tildelingsbrev fra NHD, ingen aktiv oppfølging ut over dette. Lite naturlig for Forskningsrådet med mer aktiv oppfølging.
8. Gjennomgå rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon fra UoH	Meget relevant – det er helt avgjørende å ha gode rapporteringsrutiner for å registrere i hvilken grad UoH-institusjonene følger opp handlingsplanens mål	Tiltaket ble noe fulgt opp i 2009-2010 med krav om rapportering av studietilbud «med et betydelig entreprenørskaps-element», men dette ble i 2011 tonet ned som rapporteringskrav,

Når det gjelder det første spørsmålet, er vår vurdering at handlingsplanen representerer et godt helhetlig grep overfor høyere utdanning. Det viktigste er kvalifikasjonsrammeverket som fastslår at utdanningene på alle nivåer skal bidra til innovasjon og nyskappingskompetanse, og kravet til læringsutbytte er direkte relatert til innovasjon og nyskaping. Oppfølgingen og implementeringen av rammeverket er dermed den mest sentrale forutsetning for at handlingsplanens mål skal nås.

Tiltakene 2-7 representerer en relativt bred tilnærming for å styrke og utvikle tilbud på ulike nivåer og fagområder. Dels er dette tiltak som adresserer høyere utdanning generelt (tiltak 2 og 3), dels er det tiltak som adresserer bestemte utdanninger av spesiell strategisk betydning (tiltak 5 og 6), dels tiltak rettet mot bestemte tema av sentral betydning for feltet (tiltak 4). Det eneste tiltaket det kan stilles spørsmål ved, er tiltak 7 som gjelder phd-nivået, som vi anser som helt marginalt med hensyn til betydningen for innovasjon og entreprenørskap. Det er heller neppe på dette nivået at det er størst behov, men tiltaket innebærer heller ingen spesiell allokering av ressurser.

Oppfølgingen av tiltakene har, med ett viktig unntak, i hovedsak vært god. Siden implementeringen dreier seg om relativt langsiktige prosesser, vil det imidlertid ta flere år før det er mulig å gjøre opp status med hensyn til i hvilken grad og på hvilke måter de ulike tiltakene er fulgt opp av institusjonene, og å danne seg et bilde av hvilken utbredelse man har av tilbud i entreprenørskap og innovasjon.

På ett viktig punkt har imidlertid oppfølgingen sviktet, og dette gjelder et helt grunnleggende punkt, nemlig utvikling av rapporteringsindikatorer som kan gi en helhetlig oversikt over entreprenørskaps-

tilbud (tiltak 8). Som vi har kommentert tidligere, ble det satt i gang et arbeid med dette i 2009-2010, og institusjonene ble bedt om å rapportere studietilbud «med et betydelig entreprenørskapselement». Dette ble så tonet ned som rapporteringskrav for 2011, og det planlegges at rapporteringen for 2012 blir omtrent som i 2011. De rapporteringene som foreligger for tidligere år er også på et meget ujevnt nivå, og gir ikke grunnlag for å sammenstille noen systematisk oversikt over entreprenørskapstilbudene i høyere utdanning.

Bakgrunnen for denne utviklingen er at departementet har iverksatt en forenkling for å redusere detaljstyringen av institusjonene og belastningen med rapporteringen. Men dette har som konsekvens at man mister muligheten til å følge med i hvordan handlingsplanen blir implementert, og informasjon om dette må eventuelt hentes inn på annen måte.

Det er meget avgjørende for den videre oppfølging av handlingsplanen at man på en eller annen måte følger opp målet om et systematisk rapporteringssystem som viser hvordan entreprenørskapstilbudene er utviklet og studenttilgangen til disse. I den videre oppfølging av handlingsplanen vil dette være et meget viktig punkt å gripe fatt i.

4 Øvrige tiltak

Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen har sitt hovedfokus på høyere utdanning, og de tiltakene som gjelder denne delen av utdanningssystemet (1-8) er gjennomgått i foregående kapittel. De resterende tiltakene 9-14 gjelder «resten» av feltet entreprenørskap i utdanningen, og kan sies å være supplerende til hovedinnsatsen på høyere utdanning. I det følgende gjennomgår vi disse tiltakene.

4.1 Nettsted for entreprenørskap i grunnopplæringen (tiltak 9 og 10)

Dette gjelder to tiltak som er slått sammen. Tiltak 9 innebærer å følge opp kunnskapsløftet for å utvikle kvaliteten og omfanget på opplæringen i entreprenørskap i grunnskolen og videregående opplæring, mens tiltak 10 gjelder utvikling av samarbeid mellom Utdanning.no og Ungt Entreprenørskap m.fl. for å videreutvikle tilfanget til læremidler i entreprenørskap og opprette et nettsted.

I oppfølgingen av dette har Senter for IKT i utdanning sammen med Utdanningsdirektoratet fått hovedansvar for utvikling av en ny digital ressursbank. Utvikling av det pedagogiske innholdet er Utdanningsdirektoratets ansvar, mens Senter for IKT i utdanningen har ansvar for utforming og design av nettstedet. Oppdraget er presisert slik at det skal være rettet mot bruk av entreprenørskap som pedagogisk metode ved gjennomføring av undervisning i praktisk talt alle fag, mens det ikke omfatter entreprenørskap i skolen i tradisjonell forstand, slik Ungt entreprenørskap har som mandat.

Innholdet i ressursbanken vil i følge Utdanningsdirektoratet være gode eksempler på undervisningsopplegg for entreprenørskap. I ressursbanken blir både arbeidsformer og metoder beskrevet og eksemplifisert for ulike fag og ulike trinn. I tillegg vil ressursbanken inneholde et kartleggingsverktøy som skolene kan bruke for å finne ut i hvilken grad skolene allerede benytter entreprenørielle metoder. Hensikten med dette verktøyet er å skape motivasjon for å bruke ressursbanken og videre læring.

Målgruppen for tiltaket er primært lærere i grunnskolen og videregående opplæring. Prosjektet har som mål å gjøre tilgjengelig kvalitetssikret informasjon om entreprenørielle metoder, undervisningsopplegg og gode eksempler på anvendelse av metodikken. På denne måten ønsker man å oppnå økt bruk av entreprenørielle metoder i undervisningen. Videre er det et mål å knytte skole og samfunn tettere sammen. Man ønsker å bidra til at læringen knyttes tettere til noe man kan anvende i sine liv, det skal gi økt tverrfaglighet og nye læringsarenaer, og bidra til at elevene utvikler evne til nyskaping og innovasjon. Ressursbanken har således hovedfokus på undervisningsopplegg i entreprenørskap som bidrar til utdanning *gjennom* entreprenørskap.

En prototyp av ressursbanken vil etter planen foreligge i oktober 2012, og planen er så at ressursbanken skal lanseres på nett i begynnelsen av 2013, med adressen www.pedent.no. Siden nettstedet Skolenettet.no nå er lagt ned, vil den nye ressursbanken bli å finne som en integrert del av nettstedet Utdanning.no.

Når det gjelder den delen av tiltak 9 i handlingsplanen som dreier seg om utvikling av nye veiledninger til læreplaner for fag, har Kunnskapsdepartementet bedt Utdanningsdirektoratet om å sørge for at entreprenørskapsperspektiver inkluderes i «nye veiledninger til læreplaner for fag der dette er relevant». I følge handlingsplanen er det særlig i opplæring der realfaglige emner inngår «at entreprenørskap kan gi elevene økt motivasjon ved at det skapes større forståelse og legges opp til mer praktisk bruk av fagene». Det framheves også som et viktig poeng at entreprenørskapsperspektiver kan bidra til å vektlegge «det nyskapende og kreative i realfagene». I den videre realiseringen av veiledningene til læreplaner for disse fagene vil Nasjonalt senter for matematikk i opplæringen (Matematikksenteret), Nasjonalt senter for naturfag i opplæringen (Naturfagsenteret) og de regionale vitensentrene ha sentrale roller.

I følge Matematikksenteret deltok senteret på en workshop om bruk av entreprenørielle metoder i skolen i oktober 2011. Møtet ble arrangert av Utdanningsdirektoratet og IKT-senteret. Matematikksenteret oppgir at de per juli 2012 ikke har deltatt på videre oppfølging etter dette møtet.

Når det gjelder Naturfagsenteret har senteret vært involvert i ulike prosjekter og konferanser der entreprenørskap har vært tema, som for eksempel Teknovisjon og samarbeid med Ungt Entreprenørskap i Oslo og på nasjonalt nivå. Naturfagsenteret oppgir at de i disse foraene har bidratt til å synliggjøre naturfagenes muligheter relatert til entreprenørskap.

Både Matematikksenteret og Naturfagsenteret har gitt uttrykk for at de er kjent med formuleringene i handlingsplanen, men at dette foreløpig ikke er videreført i oppdragsbrevene som senterne mottar fra Utdanningsdirektoratet hvert år. Veiledningene som nå gjelder ble utviklet for to-tre år siden. Når det i 2013 foreligger reviderte læreplaner i naturfag og matematikk, ligger det imidlertid an til at nye veiledninger vil bli laget der også entreprenørskapsperspektivet vil bli løftet opp.

4.2 Videreføring av tilskudd til Ungt Entreprenørskap (tiltak 11)

Ungt Entreprenørskap (UE) er en uavhengig organisasjon som arbeider aktivt sammen med skoler og utdanningsinstitusjoner for å bidra til at så mange elever og studenter som mulig får et tilbud om opplæring i entreprenørskap, og UE er en viktig organisasjon på dette området. KD, KRD og NHD bevilget i 2009 til sammen 19,8 mill. kr. til UE, og handlingsplanen innebærer å videreføre tilskuddet og samordne dialogen mellom de tre departementene og UE.

I 2011 ble det gjennomført en evaluering av tilskuddet fra departementene til UE. Evalueringen, som ble gjennomført av Nordlandsforskning og Kunnskapsparken i Bodø, konkluderte bl.a. med at Ungt Entreprenørskap har utviklet et betydelig antall programmer med høy kvalitet. Organisasjonen er slank og veldrevet i forhold til størrelsen på tilskuddet og antall elever organisasjonen når. I 2010 var over 150.000 elev- og studentaktiviteter, og mer enn 30.000 lærere og bedriftsrepresentant, med i ulike aktiviteter. Konklusjonen i evalueringen er således overveidende positive. På bakgrunn av blant annet denne evalueringen ble det i 2011 vedtatt at tilskuddet til Ungt Entreprenørskap skal videreføres. Samordningsgruppen mellom departementene har utformet en felles tekst i tilskuddsbrevene, og har i fellesskap vurdert rapporteringsmaterialet som skal danne grunnlag for tildeling. Det er videre bestemt at samordningsgruppen skal gjennomføre halvårlige dialogmøter med Ungt Entreprenørskap hvor man skal gå grundigere inn i en prosess der man utvikler målsettinger og hva som skal forventes.

For 2012 ble det bevilget 26 millioner kroner til UE, herunder 12 millioner over NHDs budsjett, 13 millioner over KRDs budsjett og 1 million over KDs budsjett. I tilskuddsbrevene fra NHD og KRD er det angitt at UE skal prioritere følgende:

- Økt utbredelse av Ungt Entreprenørskaps tilbud i grunnopplæringen.
- Ungt Entreprenørskaps utdanningsprogrammer bør innrettes slik at de bidrar til kontinuitet og progresjon gjennom hele utdanningsløpet.
- Ungt Entreprenørskap oppfordres særlig til å bruke opplæringsprogrammene for å fremme motivasjon og engasjement rundt realfag.
- Departementet ber Ungt Entreprenørskap fortsette arbeidet for å oppnå mer entreprenørskap blant kvinner.

4.3 Forskning på og evaluering av entreprenørskap i utdanningen (tiltak 12)

Tiltaket innebærer å styrke forskning på og igangsette evalueringer av entreprenørskap i utdanningen. I handlingsplanen er dette formulert i tre punkter som kan oppsummeres til:

- Igangsetting av et forskningsprosjekt for å se på effektene av entreprenørskapsopplæringen i grunnopplæringen, og dette skal gi grunnlag for å peke på hvor det er nødvendig å øke innsatsen. KD vil sette i gang prosjektet i 2010.
- Initiere en ekstern evaluering av tilskuddsordningen for Ungt Entreprenørskap
- Gjennomføre en utredning for å få bedre informasjon om årsakene til de regionale forskjellene i antallet elever og lærer som deltar i entreprenørskapsaktiviteter. KR D vil lyse ut prosjektet i 2009.

Denne delen av handlingsplanen har utviklet seg en del i ettertid. Den eksterne evalueringen av tilskuddet til Ungt Entreprenørskap ble evaluert slik som planlagt i 2011, jf omtalen under forrige punkt, og tilskuddet til ordningen er videreført.

Når det gjelder det gjelder det handlingsplanen sier om et forskningsprosjekt, har dette fått et vesentlig bredere omfang enn det som er skissert i handlingspunktet, idet det ble utviklet til et bredt anlagt følgeforskningsprosjekt som inneværende evaluering er en del av. Prosjektet er organisert i samarbeid mellom KD, KR D og NHD, det ble lyst ut våren 2010 og satt i gang fra høsten 2010. I følge kravspesifikasjonen skulle oppdraget inkludere følgende:

1. Utvikle en statusbeskrivelse for 2010, med kartlegging av omfang og utbredelse på ulike utdanningsnivå og fagområde, og herunder også utvikle generelle beskrivelser av EiU
2. Utvikle resultatindikatorer for EiU
3. Forskning på EiU med bl.a. en vurdering av resultater og effekter av EiU; forskningen skal komplettere og bygge videre på eksisterende forskning på området
4. Evaluering handlingsplanen (for entreprenørskap i utdanningen) med bakgrunn i prosjektets kartlegging og studier av aktuelle dokumenter.

Det prosjektet som vant, blir gjennomført i samarbeid mellom NIFU og Østlandsforskning, og er organisert med følgende delprosjekter:

- D1 Entreprenørskap i utdanningen – teori og operasjonaliseringer
- D2 Statusbeskrivelse 2010
 - A. Grunnutdanningen
 - B. Høyere utdanning
- D3 Evaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen
 - A. Midtveisrapport
 - B. Sluttrapport
- D4 Effekter av entreprenørskap i utdanningen
 - A. Læringsutbytte i grunnopplæringen
 - B. Læringsutbytte i høyere utdanning
- D5 Samfunnseffekter.

De ulike delprosjektene er satt i gang i henhold til planen, og så langt er prosjektene D1 og D2 rapportert, mens D4 og D5 er i arbeid. I tillegg gjennomføres altså (første del av) evalueringen slik det

dokumenteres i denne rapporten, og dette skal senere innarbeides i en midtveisrapport som planlegges publisert i løpet av 2012.

Når det gjelder det siste punktet i dette tiltaket – analyse av årsakene til forskjeller i de regionale variasjoner i elevers og læreres deltakelse i EiU – blir dette dekket gjennom forskningsprosjektet, og blir særlig drøftet i delprosjekt D5.

Generelt kan det konkluderes at tiltaket er fulgt opp i henhold til handlingsplanen, og dette tiltaket har blitt en del utvidet i forhold til de opprinnelige intensjoner, både ved at det går bredere ut teoretisk og ved drøfting av mål, resultater og effekter av entreprenørskap i utdanningen, og at det dekker alle nivåer i utdanningen.

4.4 Konferanser og møteplasser (tiltak 13)

Formålet med tiltaket er å fremme erfaringsutveksling nasjonalt og internasjonalt gjennom å etablere møteplasser. I handlingsplanen omtales to områder:

- Etablering av møteplasser som kan fremme faglig utvikling på feltet, konkret nevnes at departementene vil ta initiativ til en konferanse om entreprenørskap i høyere utdanning i 2010
- I forbindelse med EUs satsing på feltet og det nordiske samarbeidet vil departementene bidra aktivt til å dele erfaringer med andre land og synliggjøre muligheter for norske institusjoner

Som en oppfølging av det første punktet ble det gjennomført en konferanse høsten 2010 slik som planlagt, i tillegg gjennomførte også Innovasjon Norge et seminar for prosjektledere for prosjekter som hadde fått tilskudd under tiltaket Ung Gründer. Videre gjennomførte Norgesuniversitetet våren 2012 en konferanse der det ble utvekslet erfaringer fra prosjekter som har utviklet entreprenørskapstilbud i høyere utdanning. Ut over dette planlegges det en faglig konferanse i tilknytning til det pågående følgeforskningsprosjektet i november 2012.¹¹

Videre kan det nevnes at det generelt er en del interesse for innovasjon og entreprenørskap, og det har bl.a. blitt gjennomført forskjellige gründerkonferanser. Disse blir gjerne arrangert av ulike regionale aktører og ofte i samarbeid med Innovasjon Norge. Videre arrangerte NHO i september 2012 konferansen Innovasjon+ med næringsministerens deltakelse. Et sentralt tema på denne konferansen var spørsmålet om hvordan man skaper vekstbedrifter. Hverken gründerkonferansene eller NHO-konferansen kan imidlertid betraktes som direkte oppfølginger av handlingsplanen.

4.5 Satsing på unge etablerere i Innovasjon Norge (tiltak 14)

Formålet med tiltaket er å styrke satsingen på unge etablerere ved å gjøre Innovasjon Norge mer synlig overfor unge etablerere og lette overgangen fra studier til bedriftsetablering. Tiltaket gjelder fire punkter:

- Utvide mentortilbudet for unge etablerere til en landsomfattende tjeneste
- Gjennom satsingen «Unge i fokus» vurdere mer treffsikre ordninger rettet mot unge potensielle etablerere
- Sette av midler til unge etablerere innenfor KRDs satsing på Nordområdetiltak
- Innovasjon Norge skal vurdere hvordan de skal bli mer synlige gjennom informasjon og rådgivning overfor målgruppen unge etablerere.

Bevilgningene til disse tiltakene er gitt fra KRD, og gjelder følgende poster for årene 2009-2012:

	2009	2010	2011	2012
Ung gründer inkl. mentortjeneste for gründerar	13,0	12,0	20,2	20,2
Auka entreprenørskap og nyskaping blant Unge i nord			4,0	5,0

¹¹ Konferansen vil bli arrangert på Lillehammer i samarbeid mellom Høgskolen i Lillehammer, Østlandsforskning og NIFU, og vil bl.a. inneholde presentasjoner av en del av resultatene fra følgeforskningsprosjektet.

Hovedposten er Ung gründer som har blitt økt fra 13 millioner i 2009 til 20,2 i 2010. Det viktigste tiltaket under denne posten har vært utviklingen av mentortilbudet for unge gründere. Mentortilbudet er utviklet gjennom noen pilotprosjekter, og har fra 2011 vært tilgjengelig gjennom alle Innovasjon Norges distriktskontorer. Det samarbeides med organisasjonen Connect om å få tilgang til mentorer. Det anslås at ca. 200 unge har deltatt i opplegget så langt. I følge Innovasjon Norge er det gitt mange gode tilbakemeldinger på dette opplegget, og tiltaket karakteriseres som en suksess.

Noen av midlene til Ung Gründer har blitt benyttet til prosjekter i universiteter og høyskoler for stimulering av etablering og utvikling av vekstbedrifter; bl.a. tilbud som studentinkubator, idelab, nettverksutvikling mv. Det ble i alt bevilget 13 mill kr til dette i 2010, og prosjektene går over 2-3 år. Prosjektene skal på ulike måter bidra til å øke interessen for entreprenørskap blant studentene gjennom tilretteleggende tiltak, som idelab, studentinkubator og utvikling av tettere samarbeid med næringsliv. Disse prosjektene er komplementære til de prosjektene som gjennomføres som ledd i tiltak 3 som gjelder utvikling av nye studietilbud, jf. kapittel 3.3. I KRD vurderes det i samspill med Innovasjon Norge om man skal følge opp med bevilgning av nye midler i 2013.

Siden disse midlene bevilges over KRDs budsjett, skal de i hovedsak brukes i det distriktpolitiske virkeområdet, noe som innebærer at midlene ikke finansierer ordningen i Oslo/Akershus og Vestfold. Ordningen er riktignok også tilgjengelig gjennom Innovasjon Norges distriktskontorer for disse fylkene, men i meget begrenset grad. Det meste av mentortilbudet gis i de øvrige fylkene. Det samme gjelder prosjektmidlene gitt til universiteter og høyskolene; bevilgningene gis til det distriktpolitiske virkeområdet, noe som utelukker institusjoner i de sentrale byområdene.

Arbeidet med å utvikle mer treffsikre ordninger mot unge gründere og å synliggjøre Innovasjon Norge bedre overfor denne målgruppen sees i sammenheng, og det er løpende dialog mellom KRD og Innovasjon Norge om hvordan dette skal følges opp. Det er ikke aktuelt å utvikle nye ordninger, men bl.a. å synliggjøre de tilbudene man har gjennom tilrettelegging av informasjon på nettsider og sosiale medier slik at de i større grad treffer unge. Det er opprettet en Facebook-side kalt Gründer som for tiden har ca 2300 personer som følger siden.

I tillegg arbeides det med sikte på å utvikle kompetanse og nettverk for unge potensielle gründere. Bl.a. arrangerte Innovasjon Norge Emax Norge på Lillehammer i august 2012 der ca 100 ungdom i gruppen 18-25 år deltok. Emax er en arena for unge mennesker som er spesielt opptatt av entreprenørskap og som interessert i å starte egen virksomhet en gang i framtiden. Programmet gikk over fire dager og hadde som mål å bidra til å utvikle ferdigheter og kunnskaper om entreprenørskap gjennom workshops, foredrag, simulatorspill mv.

Av relevans for dette tiltaket er for øvrig Gründerrådet som har blitt organisert av KRD og som avga sin rapport i juni 2012,¹² og der det er gitt en del anbefalinger om tilrettelegging for gründere. Dette vil være et viktig utgangspunkt for det videre arbeidet på feltet.

Ved siden av det som er nevnt foran, innebærer tiltakene også at det skal være et fokus på unge gründere som ledd i nordområdesatsingen. Det har de siste to årene blitt bevilget 5-6 millioner kroner per år. I tillegg ble bevilgningen til Ungt Entreprenørskap økt fra 12 til 13 mill kr i 2012, og den siste millionen er øremerket til UE i Nord-Norge. Fra Innovasjon Norges side oppleves imidlertid denne øremerkingen som lite formålstjenlig, tilbudet til unge når ut gjennom de ordinære tjenestene, og det er ikke grunnlag for egne midler til Nord-Norge. Man har derfor i forslaget til statsbudsjett for 2013 anbefalt at ordningen med øremerking av midler til unge innenfor nordområdesatsingen ikke føres videre.

Samlet sett er dette tiltaket fulgt opp i samsvar med planene. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at siden det kun er KRD som bevilger midler til tiltaket, er det først og fremst i det distriktpolitiske virkeområdet at mentortilbudet for unge etablerere er tilgjengelig. Prinsipielt ville det nok være ønskelig at tilbudet også er tilgjengelig for unge etablerere i de sentrale strøk, siden potensialet for vekstbedrifter er vesentlig større her. Det forutsetter imidlertid at også NHD kommer på banen med budsjettmidler til tiltaket.

¹² Gründerrådrapporten juni 2012, http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Rapporter/Rapporter_2012/Grunderraadrapporten_HR.pdf.

4.6 Oppsummering av øvrige tiltak

De tiltakene som er gjennomgått her, dekker et ganske bredt spekter:

- To (opprinnelig tre) av tiltakene er rettet inn mot grunnopplæringen (tiltak 9-11, tiltak 11 har også betydning for høyere utdanning, men har så langt hatt størst betydning for grunnopplæringen)
- Ett tiltak er generelt rettet mot unge etablerere, uavhengig av utdanningsnivå (tiltak 14)
- Ett tiltak gjelder kunnskapsgrunnlaget for EiU og evaluering av handlingsplanen (tiltak 12)
- Ett tiltak gjelder etablering av møteplasser for erfaringsutveksling og kunnskapsoverføring (tiltak 13).

Tabell 4.1 gitt en sammenstilling av tiltakene og vår vurdering av deres relevans og oppfølging.

Tabell 4.1 Relevans og oppfølging av tiltak 9-14 i handlingsplanen.

Tiltak	Relevans	Oppfølging
9. Følge opp Kunnskapsløftet	Tiltak 9 og 10 slått sammen.	Har tatt noe tid å komme i gang med oppfølgingen av tiltaket, men det arbeides nå med det. Tiltaket vil ikke være gjennomført før i 2013.
10. Etablere nettsted for digitale læremidler i entreprenørskap i grunnopplæringen	Relevant – viktig med infrastruktur som gir tilgang til læremidler.	
11. Videreføre tilskudd til Ungt Entreprenørskap (UE)	Meget relevant – UE vurderes som et meget viktig tiltak, fikk god evaluering i 2011.	Er fulgt opp i henhold til planen.
12. Styrke forskning på og igangsette evalueringer av EiU	Relevant – viktig for utvikling av kunnskapsgrunnlaget.	Er fulgt opp i henhold til planen.
13. Arrangere konferanser og bidra til etablering av møteplasser om EiU	Relevant	Begrenset oppfølging så langt, en åpen konferanse (NHD, KR D, KD) og et seminar for prosjektledere (Innovasjon Norge) i 2009. Åpent hva som skal skje videre.
14. Forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge	Meget relevant – viktig med økt fokus på unge etablerere.	Er fulgt opp i henhold til planene.

De fire tiltakene virker alle relevante. Det vil åpenbart være nyttig med et nettsted for digitale læremidler, og videreføring av tilskuddet til Ungt Entreprenørskap står sentralt siden denne aktiviteten har fått god evaluering og spiller en viktig rolle rundt i hele landet. Strategien med å forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge er også viktig; det er viktig at den sentrale virkemiddelaktøren prioriterer å synliggjøre sin rolle overfor unge, potensielle gründere. Det er imidlertid en begrensning i denne satsingen ved at midler til Ung Gründer-satsingen er avgrenset til det distriktpolitiske virkeområde. Det vil derfor være naturlig at satsingen suppleres med midler fra NHD slik at det også kan tilføres midler i de sentrale deler av landet.

Når det gjelder konferanser og etablering av møteplasser (tiltak 13), har dette så langt hatt et relativt beskjedent omfang, og har i liten grad bidratt til økt oppmerksomhet rundt entreprenørskap og betydningen av dette i utdanningen. Her er det et stort potensial for å gjøre mer, spesielt synes det aktuelt å utvikle flere møteplasser rettet mot aktører i høyere utdanning. Å dekke hele spekteret av entreprenørskap i utdanningen – alle fagområder, ulike nivåer og ulike tilnærminger – medfører en rekke utfordringer, og det vil være nyttig med både erfaringsutvekslinger og videre kunnskapsutvikling.

Når det gjelder punktet om styrket forskning på entreprenørskap i utdanningen, må det av naturlige årsaker være opp til andre å vurdere innholdet i det som skjer i følgeforskningen. Det kan imidlertid konstateres at det er interessant som grep at man som ledd i en handlingsplan igangsetter en følgeforskning som skal bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget for handlingsplanen.

5 Samlet vurdering

Formålet med denne rapporten er å gi en relativt avgrenset evaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen og vurdere i hvilken grad igangsatte aktiviteter fører til måloppnåelse. Med utgangspunkt i målet for handlingsplanen har vi i de foregående kapitler gjennomgått de ulike tiltakene i handlingsplanen og vurdert dem ut fra relevans og i hvilken grad de har blitt fulgt opp.

Siden det tidligere i hovedsak har vært lagt vekt på tiltak for å styrke entreprenørskapsopplæringen i grunnopplæringen, er det naturlig at hovedvekten i denne handlingsplanen er på høyere utdanning.

Et hovedinntrykk er at handlingsplanen representerer et bredt og i hovedsak godt grep for å styrke kvalitet på og omfanget av entreprenørskap i utdanningen. Siden implementeringen av flere tiltak fortsatt pågår, vil det imidlertid fortsatt gå noen år før det er mulig å utvikle et mer systematisk bilde av i hvilken grad man når målene om «å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet». Og som vi har påpekt i kapittel 3, er oppfølgingen av handlingsplanen preget av en vesentlig svakhet i og med at det ser ut til at man har gitt opp å utvikle et rapporteringssystem som kan gi en helhet oversikt over entreprenørskapstilbud (tiltak 8). Et slikt rapporteringssystem er helt avgjørende for å kunne samle informasjon om i hvilken grad man når handlingsplanens mål, og mer generelt i hvilken grad denne delen av kvalifikasjonsrammeverket blir implementert. Det er derfor av stor betydning at det gripes fatt i dette punktet i den videre oppfølgingen av handlingsplanen.

Ut over dette kan det være grunn til noen refleksjoner rundt handlingsplanens innretning og punkter det vil være naturlig å rette oppmerksomheten mot i det videre arbeidet. Handlingsplanen har i utgangspunktet fokus på entreprenørskap, og EiU defineres operasjonelt som å

- Utvikle personlige egenskaper og holdninger
- Lære fag og grunnleggende ferdigheter ved bruk av entreprenørielle arbeidsformer
- Lære kunnskap og ferdigheter om forretningsutvikling og nyskappingsprosesser

Denne tilnærmingen reflekterer imidlertid ikke det analytiske skillet mellom om, for og gjennom, det vil si at utdanningen i entreprenørskap har ulike mål, noe vi har drøftet i en tidligere rapport.¹³ Den første tilnærmingen – *om* entreprenørskap – innebærer at utdanningens mål er å gi opplæring *om* entreprenørskap som fenomen, det vil si at den er basert på en samfunnsvitenskapelig tilnærming. Den andre tilnærmingen – *for* entreprenørskap – innebærer å lære hvordan man starter og utvikler nye foretak og kunnskap og ferdigheter som er viktige i denne sammen. Den tredje tilnærmingen – *gjennom* entreprenørskap – innebærer at entreprenørskap brukes som en pedagogisk metode der elever og studenter gjennom arbeid med entreprenørskapsprosjekter skal nå læringsmål knyttet til ulike fag.

¹³ Spilling, O.R. og V. Johansen: Entreprenørskap i utdanningen - perspektiver og begreper. NIFU Rapport 4/2011

Handlingsplanens entreprenørskapsbegrep avviker fra dette. For det første anvendes en snevrere forståelse i og med at utdanning *om* entreprenørskap ikke er inkludert. På den annen side legger handlingsplanen også en bredere definisjon av entreprenørskap til grunn i og med at det bl.a. defineres som “evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet”.

En implikasjon av dette er at handlingsplanens tiltak rettet mot høyere utdanning i stor grad er innrettet mot tiltak som skal stimulere til utdanning *for* entreprenørskap, mens det i grunnopplæringen er et særlig fokus på entreprenørskap som metode. I mindre grad er oppmerksomheten rettet mot betydningen av utdanning *om* entreprenørskap.

Det andre punktet gjelder spenningen mellom entreprenørskap i en snever forretningsmessig forstand, og det bredere begrepet knyttet til innovasjon og verdiskaping. Mens handlingsplanen har entreprenørskap som sitt hovedbegrep, er mange av tiltakene i praksis rettet mot nyskaping mer generelt, og i kvalifikasjonsrammeverket benyttes begrepene «innovasjon og nyskapingskompetanse». En mer dekkende tilnærming for handlingsplanen ville da være å bruke tittelen «Entreprenørskap og innovasjon i utdanningen», eller alternativt «Nyskaping i utdanningen».

I det videre arbeid i følgeforskningsprosjektet vil vi gå nærmere inn i drøftingen av handlingsplanens innretning. I lys av de delprosjekter som for tiden pågår om oppnåelse av læringsmål i grunnopplæringen og høyere utdanning, vil vi følge opp med en drøfting av hvordan handlingsplanen fungerer som politisk instrument. Det sentrale spørsmålet er knyttet til i hvilken grad man får utviklet relevante tilbud på de ulike nivåer og innen ulike fagområder, og om disse tilbudene bidrar til å realisere målene.

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no